

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова**

ОСТРОВСЬКА ГАЛИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.091.3(092):821

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ
ПИСЬМЕННИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор **МІРОШНИЧЕНКО Леся Федорівна**, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, професор кафедри методики викладання світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **ВІТЧЕНКО Андрій Олександрович**, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, професор кафедри суспільних наук;

доктор педагогічних наук, професор **СИТЧЕНКО** Анатолій Люціанович, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, проректор з науково-педагогічної роботи;

доктор філологічних наук, професор **ШТЕЙНБУК Фелікс Маратович**, Київський національний лінгвістичний університет, професор кафедри теорії та історії світової літератури імені професора В. І. Фесенко.

Захист відбудеться «7» березня 2019 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.852.12 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, за адресою: 01054, м. Київ-30, вул. Тургенєвська, 8/14, ауд. 7-3.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано «7» лютого 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор філологічних наук,
професор

Л. В. Кравець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Інтеграція національної освіти України в європейський освітній простір передбачає формування у здобувачів освіти національної свідомості та поваги до самовираження представників інших народів. Тому важливого значення набуває підготовка компетентного вчителя зарубіжної літератури, який сформує в учнів мотивацію до читання творів національної і світової літератури, засвоєння національних і загальнолюдських духовних цінностей, втілених у мистецтві слова та життєписах письменників.

Педагогічна діяльність учителя в європейській освіті ґрунтується на розумінні потреб людини, особливостей засвоєння знань і важливості організації ефективного процесу навчання, тому методика викладання займає одну з перших позицій у європейських стандартах педагогічної діяльності. У підготовці вітчизняних учителів традиційно на перше місце висували загальнопедагогічні та загальнофахові дисципліни, а не методику викладання. Така тенденція простежується і нині. Аналіз програм провідних університетів різних регіонів України виявив проблеми у формуванні професійної готовності студентів-філологів до вивчення з учнями біографії зарубіжних письменників. Відсутні єдині вимоги до випускників одного фаху в різних закладах вищої освіти (Лист МОН України від 26.10.2015 №1/9-510). Така якість освітніх послуг позначається на результатах шкільного вивчення літератури як мистецтва слова і на літературному розвитку здобувачів освіти. Аналіз шкільних програм виявив відокремленість біографічних відомостей про письменників від процесу вивчення творів, відсутність системності в набутті знань учнями, порушення логіки формування практичних навичок у здобувачів освіти.

На етапі зародження методики вивчення літератури видатні педагоги наголошували, що факти життя майстрів слова – обов'язковий вступ до роботи над твором письменника (В. Водовозов, В. Острогорський, Ф. Буслаєв, Б. Грінченко, С. Черкасенко).

На початку ХХ ст. вчені-методисти вимагали професійного підходу до цієї проблеми (Г. Гуковський), особливої уваги до особистості (людини, митця і громадського діяча) як важливого чинника сприйняття твору (М. Рибнікова, Т. Бугайко, Ф. Бугайко), до життя письменника і його творчого шляху як відправної точки аналізу твору (Л. Троїцький), наголошували на необхідності подолання суперечностей у вивченні зарубіжних письменників (В. Голубков), взаємопов'язаного вивчення життєпису та твору письменника (О. Дорошкевич).

У другій половині ХХ ст. науковці-методисти підкреслювали важливість уваги до процесу становлення творчої особистості письменника (В. Нікольський), роботи над образом митця (В. Дробот, В. Маранцман, З. Шевченко), його портретом (І. Каплан, Є. Роговер, П. Сербін), історико-культурологічними відомостями (О. Богданова, С. Тураєв, Л. Шейман, Д. Чавчанідзе) та біографічними жанрами (Т. Браже, М. Качурін) тощо.

На початку ХХІ ст. в суспільстві значно зросло зацікавлення життям видатних постатей, зокрема письменників. Було акцентовано, що життєпис митця відіграє важливе значення у підготовці учнів до сприйняття та аналізу твору, їх

вихованні як гідних громадян своєї країни, європейської спільноти, світового інформаційного та культурного простору. У сучасній науці співіснують два рівноцінних напрямки дослідження життєпису письменника – особистісний (педагог розкриває світогляд, прагнення, пошуки митця) і подієвий (висвітлює творче, громадянське, суспільне життя митця).

Тлумачні та енциклопедичні видання послуговуються різними термінами в описах понять готовності до діяльності та біографії, що створює проблему розбіжності їх використання у методиці викладання літератури.

Особливу складність викликає вивчення творчості зарубіжного письменника – представника іншої епохи, іншомовної культури зі своїми цінностями та традиціями. Вчені-методисти Н. Волошина, А. Вітченко, В. Гладишев, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошниченко, Г. Токмань, В. Уліщенко, Ю. Михайлова, О. Родіонова, Б. Степанишин та інші різноаспектно досліджували цю проблему: увагу приділяли соціокультурному і національному у житті людини, жанрам біографічних повідомлень, вимогам до слова учителя про митця, рубрикам життєпису, краєзнавчій роботі з учнями, використанню автобіографічних матеріалів тощо. Проте питання формування готовності майбутніх учителів літератури до шкільного вивчення життєпису письменника як системи їх підготовки не розглядалось.

Отже, недостатнє дослідження окресленої проблеми, відсутність єдиної системи набуття студентами базових знань та методичних навичок ефективно вивчати з учнями життєпис письменника, об'єктивна потреба зміни акцентів у підготовці сучасного вчителя-філолога відповідно до нових завдань національної шкільної літературної освіти переконують в актуальності теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами та темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри методики викладання світової літератури НПУ ім. М. П. Драгоманова з теми «Зміст і методика вивчення зарубіжної літератури за державними стандартами в умовах 12-річної загальноосвітньої школи» (реєстраційний №0100U000046). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 9 від 28.04.2009 р.), відкореговано Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 30.03.2010 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні наукових засад, розробленні та експериментальній перевірці ефективності методичної системи формування готовності студентів до вивчення з учнями біографії зарубіжних письменників.

Поставлена мета передбачала розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати наукові джерела з метою визначення сутності поняття «готовність до діяльності» та складників особистісної готовності фахівця до професійної діяльності;
- дослідити історію вивчення та викладання біографії письменника в системі вищої філологічної та базової середньої освіти;

- проаналізувати реальний стан досліджуваної проблеми у сучасній практиці викладання методики вивчення літератури та шкільній практиці;
- вибудувати методичну систему формування готовності вчителя зарубіжної літератури до шкільного вивчення життєпису митця;
- окреслити зміст, критерії та рівні сформованості спеціальної методичної компетентності;
- підготувати і провести педагогічний експеримент (на теоретичному, практичному, науково-дослідному рівнях) з метою перевірки:
 - а) якості та ефективності здобуття студентами базових теоретичних знань за авторською методичною системою підготовки до викладання біографії письменника в школі;
 - б) логіки та якості набуття необхідних навичок для роботи з життєписом митця;
 - в) умов реалізації мотиваційно-ціннісної складової підготовки майбутніх учителів літератури, її впливу на ефективність вивчення з учнями біографії письменника та планування уроку;
 - г) ефективності застосування розробленої методики та впровадження її у практику підготовки учителя літератури.

Об'єктом дослідження є процес фахової підготовки студентів-філологів до викладання зарубіжної літератури у школі.

Предмет дослідження – готовність майбутніх педагогів до вивчення з учнями біографії письменника.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань застосовувалися такі **методи наукового дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз філософських, літературознавчих, історико-культурологічних, психолого-педагогічних джерел про життя людини та її готовність до діяльності – для обґрунтування наукових положень дослідження;

- *емпіричні*: аналіз концептуальних наукових засад професійної підготовки та загальнолюдських уявлень про успішну особистість – для побудови авторської методичної системи; діагностики, спостереження, порівняння, опитування (бесіда, анкетування студентів, педагогів, учнів), вивчення й узагальнення педагогічного досвіду – для визначення стану готовності педагогів до вивчення з учнями біографії письменника;

- *практичні*: проблемно-пошуковий, моделювання (системи, моделі навчання, алгоритмів роботи, авторських завдань) – для розробки технології підготовки студентів до вивчення з учнями біографії зарубіжного письменника; педагогічний експеримент, математична статистика: порівняльні методики, кількісно-якісний аналіз результатів експериментального навчання – для перевірки ефективності впровадження авторської методики та технології підготовки студентів; систематизація – для формулювання висновків дослідження.

Етапи дослідження:

На першому етапі (підготовчому, 2009-2011 рр.) спостерігали за процесом вивчення біографії письменника у школах та університетах, проводили аналіз шкільних та вишівських програм, підручників, фахових видань; здійснювали

теоретичний аналіз проблеми, визначали її актуальність; формували гіпотезу, розробляли план експериментальної роботи і програму експерименту, визначали діагностичний інструментарій та експериментальну базу.

На другому етапі (констатувальному, 2012-2013 рр.) проводили діагностику та аналіз готовності випускників ВНЗ та молодих учителів (до 5 років стажу) до організації шкільного вивчення біографії письменника.

На третьому етапі (формульовальному, 2014-2016 рр.) розробляли методичну систему підготовки студентів, технологію та її навчально-методичне забезпечення, реалізували експериментальне навчання з метою перевірки його ефективності.

На четвертому етапі (узагальнювальному, 2017 р.) проводили кількісний та якісний аналіз результатів формульовального експерименту.

Експериментальна база. У рамках експериментальних досліджень було визначено базові заклади вищої освіти для проведення формульовального експерименту (2014-2016): Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Севастопольський міський гуманітарний університет, Київський університет імені Бориса Грінченка, Криворізький державний педагогічний університет, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Експериментом було охоплено 636 студентів-філологів 4 курсів спеціальності 6.02.03.03 «Філологія. Мова і література» (англійська, німецька, російська, українська, освітньо-кваліфікаційний рівень – бакалавр; семестри 7, 8), 12 викладачів з методики викладання літератури, 127 учителів зарубіжної та української літератури Івано-Франківської області зі стажем до п'яти років (курсознавча підготовка, проект «Біографія письменника», «Школа молодого словесника» на базі ІФОППО), «Літня наукова філологічна школа» (м. Севастополь); проведено робочі зустрічі з викладачами методики викладання зарубіжної літератури. У Севастопольському міському гуманітарному університеті експеримент було розпочато, але не завершено.

Добір та аналіз джерельних матеріалів, обґрунтування концептуальних положень дослідження, використання відповідних методів забезпечили достовірність отриманих наукових результатів та формулювання висновків.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* в методичній науці *комплексно досліджено* проблему формування готовності майбутнього учителя зарубіжної літератури до вивчення з учнями біографії письменників; *обґрунтовано* поняття «професійна готовність учителя літератури до вивчення з учнями біографії письменників» та визначено місце цієї спеціальної методичної компетентності в системі професійної компетентності учителя; *розроблено та описано* критерії, показники, рівні визначеної професійної компетентності студентів-випускників закладів вищої освіти; *обґрунтовано, розроблено та апробовано* систему формування професійної готовності майбутніх учителів літератури до вивчення з учнями біографії письменників; *розроблено й теоретично обґрунтовано* антропоцентричну модель навчання, яка сприяє поглибленню фахових знань та створює можливості якісного наповнення змісту і форми як шкільної літературної освіти, так і професійної підготовки учителів-

словесників; *розроблено й теоретично обґрунтовано* модель самореалізації особистості протягом життя; з метою налагодження міжкультурного діалогу на уроці та зняття бар'єру сприйняття твору іншомовної культури та її представника – зарубіжного письменника у вивчення його біографії *запропоновано до використання* аксіологічний та концептний підходи, завдяки яким вдалося поєднати теорію пізнання іншої особистості, твір зарубіжного письменника, когнітивну лінгвістику, літературознавство та методику вивчення літератури; *запропоновано* шляхи виявлення автобіографічних паралелей; *детально описано* елементи аксіологічної підготовки студентів-філологів, яка поєднала усі складники технологічного процесу; *введено поняття* «аксіосфера уроку», визначено її складники та доведено її зв'язок з результативністю заняття; *розроблено* авторську систему вправ з набуття необхідних спеціальних практичних навичок з вивчення життєпису письменника, яка відповідає сучасним тенденціям в освіті і передбачає конструювання студентами власних знань та ціннісного ставлення до життя, автора твору, учнів, мистецтва слова, співвіднесення власних цінностей і професійної підготовки з суб'єктами дослідження та навчання; *запропоновано та надано опис* поетапної побудови нових форм уроків літератури за допомогою домінант.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні, експериментальній перевірці та впровадженні у практику підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури авторської методичної системи формування професійної готовності філологів до шкільного вивчення біографії зарубіжних письменників, у підвищенні загального рівня професійної підготовки майбутніх учителів-словесників. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення чинних програм з зарубіжної літератури, сучасних підручників і посібників для загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, при розробці курсу методики викладання зарубіжної літератури для студентів-філологів, учителів-словесників на курсах підвищення кваліфікації.

Особистий внесок здобувача. Усі висвітлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві (два посібники, 1 стаття та 3 робочі зошити для учнів 5-7 класів), особистим внеском здобувача є частини, присвячені роботі з біографіями та портретами зарубіжних письменників, розробки уроків. Матеріали співавторів у дисертації не використовувалися.

Матеріали кандидатської дисертації «Методика вивчення епічного твору параболічного типу в шкільному курсі зарубіжної літератури (11 клас)» (спеціальність 13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література), захищеної в 2004 році в Інституті педагогіки АПН України, в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження оприлюднено на наукових і науково-практичних конференціях, симпозіумах, конгресах та педагогічних читаннях різного рівня: *26 міжнародних: «Дитина читає»: форум видавців «Дітям», (2008, м. Львів), «Гоголь і світ» (2008 р., м. Луцьк); II, III, IV, V, VI, VII*

«Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения» (2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 р., м. Севастополь), V, VI «Русский язык и литература: проблемы изучения и преподавания в школах и вузах» (2009, 2011 рр., м. Київ), «Творча спадщина Миколи Гоголя і сучасний світ» (2009 р., м. Ніжин), I-III Міжнародні симпозиуми «Література. Діти. Час» (2010-2012 рр., м. Львів; м. Івано-Франківськ), «Формування мовної особистості в багатоступеневій системі освіти: досвід, реалії, перспективи» (2013 р., м. Івано-Франківськ), «Язык и личность в поликультурном пространстве» (2013 р., м. Севастополь), IV Международная филологическая научная школа «Славянский мир и славянские языки в XXI веке» по теме «Инновационные подходы к преподаванию филологических дисциплин в школе и вузе» (2013 р., м. Севастополь), IV конференція «Діалог культур: лінгвокультурологічна база гуманітарної освіти» (2013 р., м. Сімферополь), «1 Uluslararası çok kültürlü alanda rus filolojisinin güncel problemleri sempozyumu» («Актуальные вопросы русской филологии в поликультурном пространстве») (2013 р., м. Ерзурум, Ататюркський університет, Туреччина), «Doğumunun 200. yilinanina dünya kültüründe M.Y. Lermontov uluslararası sempozyum «Русская классическая литература в мировой культуре и научных исследованиях»: К 200-летию со дня рождения М. Ю. Лермонтова» (2014 р., м. Ерзурум, Ататюркський університет, Туреччина), «Modern problems of education and science» (2013, 2015 рр., м. Будапешт, Угорщина), «Current issues and problems of social sciences: aktualne pytania i problemy rozwoju nauk społecznych» (2016 р., м. Кельце, Республіка Польща), II-III International scientific conference «Socio-cultural, economic and innovation factors of rural development: European experience» (2015-2016 р., м. Пултуск / м. Івано-Франківськ, Польща-Україна), «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (2016 р., м. Львів), «Inovativny výskum v oblasti vzdelavania a sociálnej práce» (2017 р., м. Сладковичево, Словацька Республіка); *10 всеукраїнських*: «Актуальні проблеми формування навчально-виховного середовища в сільських загальноосвітніх навчальних закладах» (2008 р., м. Івано-Франківськ); «Чехов та світова культура» до 150-річчя від дня народження А. П. Чехова (2010 р., м. Луцьк), «Літературне краєзнавство Поділля в системі сучасної освіти: стан, проблеми, перспективи» (2011 р., м. Вінниця), «Сучасний урок мови й літератури: проблеми, пошуки, перспективи» (2012 р., м. Глухів), «Театр корифеїв і українська драматургія кінця XIX – початку XXI ст.» (2012 р., м. Глухів), «Літературний процес: Територія Гутенберга чи віртуальна реальність?» (2013 р., м. Київ), «Науково-методична школа професора Л. Ф. Мірошніченко: історія, сьогодення та перспективи розвитку» (2013 р., м. Київ), «Інтеграція науки і практики як чинник розвитку післядипломної освіти в умовах інформаційного суспільства» (2014 р., м. Івано-Франківськ), «Сучасна україністика: проблеми мови, літератури й культури» (2016 р., м. Ізмаїл), «Актуальні проблеми літературної освіти в середній та вищій школі» (2017 р., м. Київ); *5 регіональних*.

Упровадження результатів дослідження здійснювалося на заняттях з методики навчання зарубіжної і української літератури та під час педагогічної практики в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова

(довідка № 07-10/1750 від 17.10.2017), Київському університеті імені Бориса Грінченка (акт № 289 від 18.09.2017), Криворізькому державному педагогічному університеті (довідка № 09/1-561/3 від 25.09.2017), Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (довідка № 01-15/06-07-1298 від 07.09.2017), Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя (довідка № 05/304), на курсах підвищення кваліфікації учителів-словесників в системі післядипломної педагогічної освіти (довідка ІФОППО (№ 01/352 від 26.03.2018).

Публікації. Основні положення дослідження відображено в 55 публікаціях: 1 одноосібній монографії, 2 – методичних посібниках (у співавторстві, один з них з грифом МОН), 5 статтях у наукометричних фахових зарубіжних виданнях, 22 статтях у провідних фахових виданнях України (1 у співавторстві), 19 публікаціях у наукових збірниках і матеріалах конференцій України, Угорщини, Словенії, Туреччини, Польщі, Росії (у 2 колективних монографіях), 3 робочих зошитах для учнів 5-7 класів (у співавторстві), 3 статтях у збірках навчально-методичних матеріалів для учителів світової літератури (співредактор). Одноосібних праць за темою дисертації – 49, поміж них дотичних до теми – 5.

Структура і обсяг дисертації. Наукова робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (478 найменувань, з них 289 – іншомовних), додатків (аналітичних, дидактичних та апробаційних матеріалів).

Загальний обсяг дисертації 538 сторінок, основний текст дослідження викладено на 416 сторінках рукопису. У тексті дисертації вміщено 25 схем, 20 таблиць, 21 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; сформульовано концепцію й провідну ідею; розкрито наукову новизну й практичне значення; подано відомості про апробацію й упровадження напрацьованої методики.

У першому розділі **«Методологічні засади формування готовності студентів до професійної діяльності»** представлено аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, висвітлено його концептуальні засади. Детально розглянуто питання готовності особистості до професійної діяльності. З'ясовано, що професійна підготовка вчителя-словесника передбачає тісний зв'язок теоретичних знань, практичних умінь і навичок, особистісні характеристики готовності до педагогічної діяльності. Встановлено, що досліджувати цю проблему науковці почали тільки наприкінці ХХ ст. Виявлено, що єдиного розуміння готовності до професійної діяльності немає.

Аналіз проблеми у філософських і психолого-педагогічних дослідженнях показав, що діяльність – базове поняття для багатьох наук. З'ясовано, що філософи з давніх часів підкреслювали головну роль самої особистості у пізнавальному процесі, її світоглядних цінностей, моральності, відповідальності у навчанні (Сократ, Сенека, Конфуцій, Г. Сковорода, Вольтер та ін.). Наголошували, що

важливо враховувати доступність підготовки (Плутарх, К.-А. Гельвецій та ін.), її зумовленість вимогами суспільства (Прокл, Р. Гуссерль, К. Поппер та ін.), цінність для особистості (Гегель, Л. Фейєрбах, Ю. Хабермас, Е. Фромм, Г. Щедровицький та ін.). Внутрішня готовність особистості до діяльності ґрунтується на ідеях спрямованості навчання на самопізнання (М. Монтень, К. Гельвецій, П. Блонський, С. Шацький та ін.), ефективності використання прикладів життя, історії моралі та практично здобутих знань (Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо та ін.), тісного зв'язку свідомості та діяльності (С. Геллерштейн, В. Коган, С. Рубінштейн та ін.). Професійна готовність – основа професійної компетентності (І. Ісаєв, В. Сластьонін, А. Ліненко та ін.). Формування готовності до професійної діяльності передбачає відповідальне ставлення до професійної підготовки, пізнавальну активність (Ю. Бабанський, І. Лернер, М. Скаткін, Г. Щукін та ін.), засвоєння знань та практичних умінь, цінностей освіти та педагогічної етики, постійне самоудосконалення як особистості і як спеціаліста (В. Андрущенко, І. Зязюн, І. Ільїн, Л. Сохань, Т. Титаренко та ін.). Психологічна готовність до діяльності напряду пов'язана з мотивацією (бажанням), знаннями і вміннями, які формують ціннісний, смисловий і практичний аспекти професійної компетентності (С. Акімов, В. Сластьонін). Принцип домінанти як міждисциплінарний принцип виступає системоутворювальним чинником навчання і пов'язує фундаментальні питання людського буття і пізнання, психічного відображення реального і духовного (О. Ухтомський).

Проаналізовано та конкретизовано термінологічний глосарій дослідження з метою уникнення різночитань. Виявлено відсутність єдиного підходу в термінології: вчені паралельно вживають такі поняття, як хронотоп, онтогенез, біографія, життєпис, життєвий шлях, доля, життя і творчість тощо. Доведено, що вислови «життєвий та творчий шлях», «життя та діяльність», «життя та творчість (як діяльність)» некоректні та неточні. З'ясовано, що готовність визначається як психологічний стан, характеристика особистості, настанова на діяльність, результат підготовки – свідомо висока здатність виконувати професійні завдання; передбачає мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний компоненти. У межах дослідження *готовністю майбутніх педагогів до вивчення з учнями біографії письменника визначено внутрішньо вмотивовану здатність ефективно вирішувати професійні завдання на основі сукупності міждисциплінарних знань про сутність та складники життя людини, особливості їх сприйняття учнями, спеціальних умінь і навичок, етичних та фахових якостей.* За основу термінологічного глосарію взято поняття біографія, життєпис, опис життя (зі складовою діяльністю), що використовуються як синоніми зі спільним «опис» – текст, розповідь.

З'ясовано, що питання вивчення біографії письменника постійно перебуває в полі уваги науковців і простежується у методиці з моменту її зародження, але має несистемний характер. Виявлено, що з кінця ХІХ ст. життєпис автора стає обов'язковим складником підготовки до роботи над твором письменника, тому вимагає професійного підходу до цієї проблеми та особливої уваги до особистості митця (Г. Гуковський, М. Рибнікова, Т. Бугайко, Ф. Бугайко), дослідження

творчого шляху письменника як відправної точки аналізу його твору (Л. Троїцький), врахування особливостей вивчення творів зарубіжних митців (В. Голубков), взаємозв'язку життєпису та твору письменника (О. Дорошкевич), вміння донести біографію письменника до учнів (Б. Грінченко, В. Водовозов, В. Острогорський та ін.). На тлі традиційного подійного підходу до життєпису видатної особистості важливою стала ідея розглядати літературний твір як невід'ємний складник внутрішньої (психологічної) біографії письменника (О. Потебня, Д. Овсяннико-Куликовський).

Узагальнено досвід наукових розвідок з вивчення біографії письменника в історії методичної науки. Науковці-методисти другої половини ХХ ст. підкреслювали важливість роботи над образом митця як прикладом гордості народу (В. Нікольський, В. Дробот, В. Маранцман, З. Шевченко), його портретом (І. Каплан, Є. Роговер, П. Сербін), історико-культурологічними відомостями (О. Богданова, С. Тураєв, Л. Шейман, Д. Чавчанідзе), жанрами біографій (Т. Браже, М. Качурін). Усіх науковців поєднує ідея розгляду життя і творів письменника у тісному взаємозв'язку, у формі стислих коментарів, а також акцентування доцільності різних прийомів вивчення біографії письменника та форм проведення занять. Упродовж багатьох десятиліть висувалися різні вимоги до знань і умінь учителя, були відсутні розробки з формування в учителів необхідних навичок шкільного подання біографії письменника. Характерною була невизначеність мети, шляхів, принципів та методів вивчення біографії письменника. Різним було її використання: до 1917 р. – дидактичне, патріотичне, особистісне, національне; з 1918 р. – з позицій історичного матеріалізму, у 20–30-х рр. – класове, у 30–40 рр. – партійне, 1941 р. – суспільно-патріотичне, з 50-х рр. – за принципом історизму (як складова життя народу).

Розглянуто різні аспекти підготовки фахівців-словесників до роботи з життєписом письменника у сучасній методичній науці (Н. Волошина, А. Вітченко, В. Гладишев, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошніченко, Б. Степанишин, Г. Токмань, В. Уліщенко та ін.). З'ясовано, що у науковців мета та зміст вивчення біографії письменника різні і «рухливі» за віком учнів та способом реалізації. Виявлено, що акценти змістилися з декларативних на професійно зорієнтовану підготовку (Н. Волошина, Л. Мірошніченко, Б. Степанишин, В. Гладишев, Ю. Бондаренко); з уваги до творчої еволюції митця та його світогляду (І. Каплан, В. Дробот та ін.) на екзистенційне викладання життєпису (Г. Токмань), культурно-пізнавальне (І. Волинець, О. Демчук), навчально-методичне (Л. Овдійчук, С. Жила, С. Кравчук, Н. Супринова, Н. Фіщенко та ін.). Водночас більшість матеріалів для учителів мають інформативно-констатувальний характер, різновекторну спрямованість і майже не торкнулися організації навчального процесу у вищій школі з системного вивчення біографії письменника та підготовки до її викладання. Шкільні та університетські програми не спрямовані на набуття системи базових знань та необхідних умінь в учнів і студентів. Готовність до викладання біографії письменника (вивчення з учнями) як системне особистісне утворення та результат спрямованої професійної підготовки у методиці не розглядали, водночас окремі її складники простежуються (когнітивний домінує,

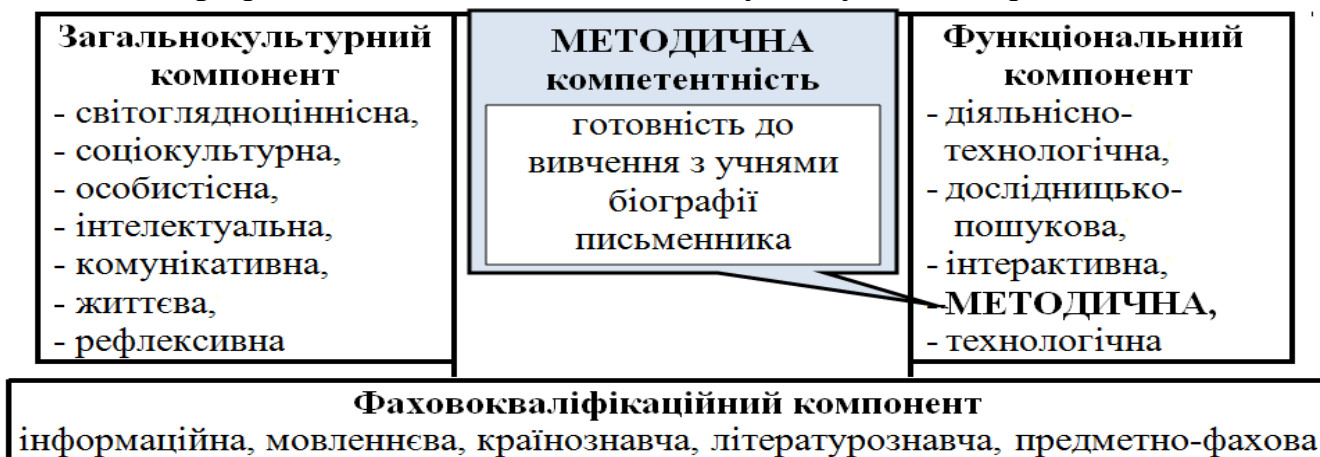
праксіологічний майже відсутній, аксіологічний стосується тільки пошуку загальнолюдського та дидактичного в біографії письменника).

Проведений констатувальний етап дослідження засвідчив недостатній рівень підготовки філологів до шкільного вивчення біографії письменника та підтвердив необхідність змін у теоретичній і практичній підготовці студентів. З'ясовано, що нерозуміння мети, обсягу, форм та способів подання життєпису, шляхів виявлення автобіографічних паралелей негативно позначається на загальній компетентності педагогів, шкільному вивченні літератури як мистецтва слова, знаннях та переконаннях учнів.

У другому розділі «Експериментальна методична система формування готовності студентів до вивчення біографії зарубіжних письменників у загальноосвітній школі» теоретично обґрунтовано та представлено авторську систему підготовки студентів, визначено місце готовності до вивчення з учнями біографії письменника у структурі професійної компетентності майбутніх учителів-філологів (схема 1).

Схема 1

Готовність до вивчення з учнями біографії письменника у структурі професійної компетентності майбутніх учителів-філологів

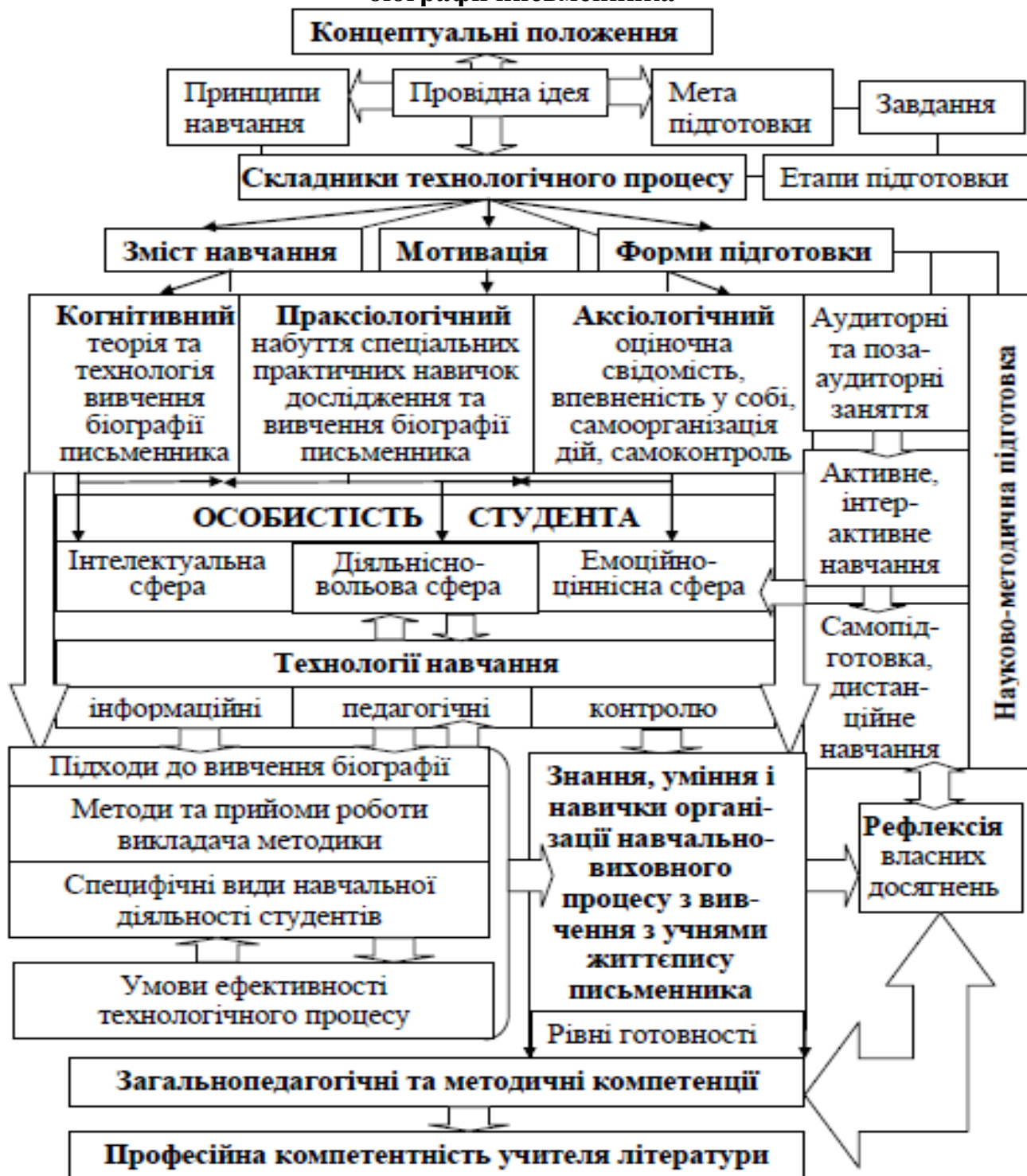

Підготовка студентів ґрунтується на розумінні людини як мети та міри моральності (І. Кант, Л. Фейєрбах та ін.), тому ставить особистість майбутнього педагога в центр системи підготовки. Теорія пізнання (самопізнання), пізнавальна та життєва активність особистості (життєтворчість), взаємозв'язок знань та досвіду лежать в основі особистісного і професійного зростання студента. Біографія письменника – важливий складник підготовки учителя-філолога до уроку, джерело його світоглядних цінностей та усвідомлення власного майбутнього. Підготовка студентів відбувається через розроблену технологію вивчення біографії письменника і таку побудову занять, де їхня пізнавальна діяльність є принципом пояснення і організації мислення (конструювання знань). У такий спосіб відбуваються інтеріоризація, ідентифікація та екстеріоризація особистості майбутнього педагога: через пізнавальну активність (внутрішню та операційну) він перетворює зовнішні чинники (технологію вивчення біографії письменника) на внутрішні смисли і регулятори власної поведінки (інтеріоризація) у компоненти власної професійної готовності.

Авторська система підготовки студентів-філологів передбачає мотиваційно-ціннісний (аксіологічний), теоретичний (когнітивний) і практичний (праксіологічний) напрями підготовки студентів (схема 2).

Схема 2

Система формування готовності студентів до вивчення з учнями біографії письменника

Мета системи – підготувати студентів до вивчення з учнями життєпису зарубіжного письменника. Ядро системи – особистість майбутнього учителя літератури. Запропонована методична система поєднує методологію, організацію навчання, механізм реалізації (технологія підготовки – схема 3), прогнозований

результат – компетентність випускника закладу вищої освіти. Складники професійної підготовки (теоретичні, практичні, емоційно-ціннісні) особистість трансформує у формулу «знаю–вмію–роблю» через різні компоненти професійної готовності (мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оціночний); вони спрямовані на визначення інформаційних, комунікативних, перцептивних, ціннісних орієнтирів; набуття необхідних практичних навичок роботи з біографією письменника, організацію вивчення з учнями життєпису митця, вміння проаналізувати результативність своїх знань та умінь. Рушійною силою морально-психологічної готовності виступають діалогічна форма побудови занять, проблемний виклад теоретичного матеріалу; створення ситуацій вибору особистісної позиції при оцінці фактів біографії та поглядів письменника, суперечності між досягнутим та необхідним рівнем професійного становлення.

Методична система формування готовності студентів містить теорію та технологію підготовки – цілеспрямований процес логічно вибудованих етапів, що забезпечує необхідний рівень знань, умінь та ціннісного ставлення майбутніх педагогів до власної підготовки.

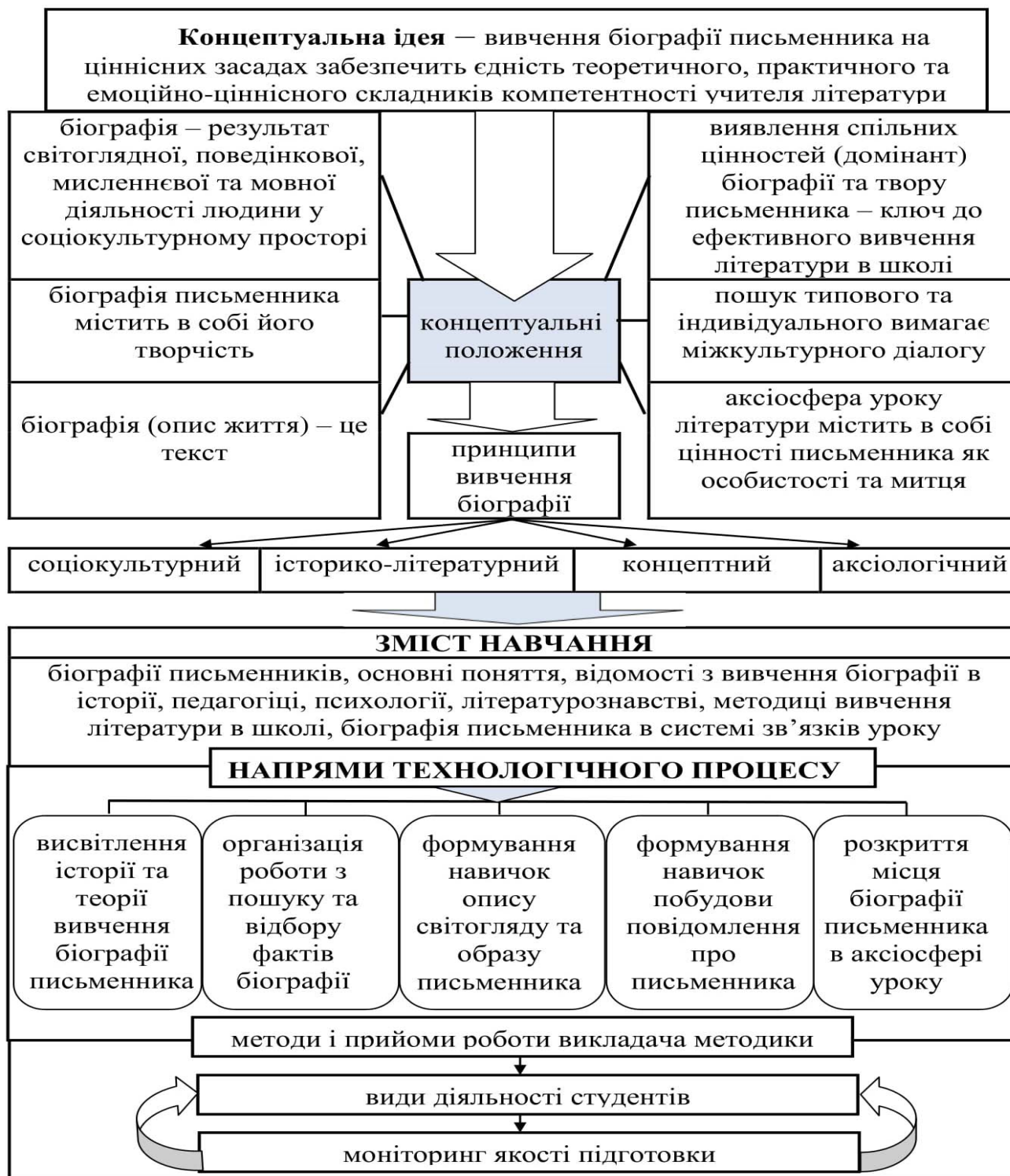
Провідна ідея – вивчення біографії письменника на ціннісних засадах забезпечить єдність теоретичного, практичного та емоційно-ціннісного складників спеціальної методичної компетентності майбутнього вчителя зарубіжної літератури, підвищення рівня його загальної професійної компетентності, сприятиме формуванню його оціночної свідомості та самореалізації в житті і професії.

Завдання системи:

- забезпечення ефективної теоретичної підготовки студентів і розвитку необхідних умінь та навичок з вивчення життєпису зарубіжного письменника;
- набуття мотиваційно-ціннісного ставлення до навчання в системі формування професійних компетенцій;
- формування ціннісних орієнтирів компетентного спеціаліста з методики вивчення літератури;
- формування культури сприйняття іншої особистості, представника іншого народу.

Визначено *підходи до навчання* (антропологічний, компетентнісний діяльнісний, технологічний, аксіологічний) та *умови підготовки студентів*: свідомої вмотивованості здобувачів освіти, їхньої активної пізнавальної діяльності, інтеграції знань з різних наук, емпатійного засвоєння професійно значущих цінностей; діалогічної форми побудови занять та створення під час них ситуацій морального вибору для визначення особистісної позиції майбутнього учителя; відкритого комфортного педагогічного середовища, що поєднує алгоритми роботи і варіативність рішень; поєднання індивідуальної і колективної, активної та інтерактивної, аудиторної та самостійної форм навчально-пізнавальної діяльності, класичної методики і сучасних інноваційних педагогічних технологій; ефективного використання біографіки та системи цінностей для професійного та особистісного розвитку студента; практико-орієнтованого характеру всього процесу професійної підготовки майбутніх учителів літератури.

Технологія підготовки студентів до вивчення з учнями біографії зарубіжного письменника

З'ясовано, що професійна готовність формується у процесі професійного самопізнання – від стереотипних дій до моделювання творчих рішень. Технологію готовності студентів до вивчення з учнями біографії зарубіжного письменника вибудовано на філософських засадах розвитку та взаємозв'язку особистості і суспільства, мислення і мовлення, ідеї вправління, під час якого перебудовується свідомість та переносяться лабораторно сформовані уміння в умови практики

(С. Геллерштейн), а кількісні показники переходять у якісні (Г. Гегель) – від набутих компетенцій і відпрацьованих умінь та навичок до компетентності; концептному підході, завдяки якому вдалося поєднати теорію пізнання іншої особистості, когнітивну лінгвістику та методику навчання, теорію та практику підготовки студентів до виявлення спільних цінностей життя та твору зарубіжного письменника, його світогляду та мови. Провідні положення технології акумулює теорія, за якою текст – концептуальна система, модальність якої учителю необхідно розшифрувати та ефективно використати у навчальному процесі.

Викладач методики виконує різні види роботи на занятті (навчальну, методичну, організаційну, наукову, корекційну, контролювальну) та використовує такі загальнопедагогічні *методи навчання* (за класифікацією Ю. Бабанського): *стимулювання і мотивації студентів* (постановка проблемних питань; інтрига, завдання дослідницько-пошукового, проблемного, порівняльного, моделювального та творчого характеру, використання принципу незавершеності, різних видів візуальної наочності, звернення до досвіду тощо); *організації навчально-пізнавальної діяльності студентів* (організація проблемного та інтерактивного навчання на занятті, діалогу, тренінгу, змагання груп, самопідготовки студентів в системі різних форм навчання, «перевернутий клас»; консультування та корекційна допомога у виконанні практичних вправ, визначенні домінант, концептів, життєсфери та аксіосфери письменника, інформування про біографію як жанр, її джерела та технологію її вивчення, про застосування знань, концептуальної інтерпретації, домінант, порівняльного аналізу, наскрізної теми); *контролю ефективності* навчання (підготовка тестів та перевірочних завдань на виявлення (самовиявлення) необхідних знань, умінь, ціннісних установок педагога щодо роботи з біографією письменника і організації навчання учнів). Відповідно до логіки вивчення літератури як навчальної дисципліни та методів М. Кудряшова доповнено й уточнено використання традиційних прийомів і видів навчальної діяльності студентів, розроблено специфічні інноваційні методичні прийоми формування їхньої готовності до викладання біографії письменника (сміслоціннісної діяльності, модальності, «нанизування», «проекції», моделювання образу країни, життєсфери митця, аксіосфери письменника, аксіосфери уроку тощо) (табл. 1).

Когнітивний складник підготовки студентів ґрунтується на методологічних засадах теорії пізнання (самопізнання) людини, життєвої активності особистості (соціалізації, життєтворчості), взаємозв'язку особистості і суспільства, її життя та творчості, ціннісного і подієвого розвитку людини, її мислення і мовлення. Ці положення лежать в основі професійного зростання студента, у змісті навчальних матеріалів з біографії письменника. Отже, зміст навчання стає особистісно значущим для майбутнього педагога, а відтак і для його учнів.

Запропоновано експериментальну систему занять «Вивчення біографії письменника» університетського курсу «Методика викладання зарубіжної літератури», яка забезпечить необхідний обсяг знань та умінь майбутніх учителів зарубіжної літератури (табл. 2). Розділи дослідження, їх зміст співвідносяться із зазначеною системою занять і розкривають основні її положення.

Методи формування готовності студентів до вивчення біографії письменника

Методи навчання літератури (за М. Кудряшовим)			
Творч. читання	Дослідницький	Евристичний	Репродуктивний
Прийоми роботи з біографією письменника			
Мовчки/вголос, виразне (листів, спогадів, цитат), вибіркове (про яскраві події життя, країну, захоплення), коментоване, повторне, творчокритичне (інтерпретаційне) читання	Система запитань, постановка проблемного питання, дослідницького завдання (<i>порівняння життєпису і твору письменника, критичної літератури, їх аналіз, узагальнення</i>); оцінка та «нанизування» фактів біографії; визначення тем виступів, творчих дослідницьких робіт	Бесіда, діалог, бесіда за прочитаним, постановка проблеми / системи запитань за життєписом письменника, <i>порівняння біографій, портретів, цитат</i> , «проекція» моделі самореалізації особистості на життя письменника	Емоційна розповідь, лекція-презентація, застосування нотаток, жанри повідомлення, <i>алгоритми роботи над образом, з портретом, аксіосферою</i>
Навчально-пізнавальна діяльність студентів			
Сприйняття біографії	Аналіз і самостійне опрацювання життєпису та твору митця	Поглиблене засвоєння (співтворчість)	Засвоєння та відтворення знань
Види навчальної діяльності студентів			
З джерелами біографії	З біографією та твором письменника	Творчі	Організаційні
<i>Аналіз та відбір біографічного матеріалу з різних джерел; робота з біографічними словниками, складання плану, запис цитат про погляди митця; порівняння автобіографій, біографій, портретів; відтворення життєсфери і аксіосфери письменника, соціокультурного образу країни</i>	<i>Пошук аналогій, автобіографічних паралелей; виявлення загальнолюдських, суспільних, національних, особистісних цінностей, наскрізної теми, концептів (сміслоціннісна діяльність), визначення домінуючої риси характеру (діяльності) автора, трикутник модальності, «нанизування смислів»; підготовка на їх основі навчальних ситуацій та завдань для учнів</i>	<i>Пошук ідей, написання повідомлень різних жанрів про митця; відтворення його образу; написання конспекту / плану уроку з використанням домінант; підготовка гри, схем, плакатів, ментальних карт, буктрейлерів за біографією письменника за допомогою ІКТ; розробка різних за формою уроків</i>	<i>Проведення: майстер-класу (аудиторно), різних за формою уроків (педпрактика), тематичної дискусії про письменника, презентації його життя; спостереження, аналіз/самоаналіз ефективності введення біографії митця у зміст заняття</i>

Вивчення біографії письменника

Тема	лекції	лабор.	практ.	сам.р.	разом
1. Біографія людини як предмет наукового інтересу	2		2	2	6
2. Біографічний метод дослідження та критерії відбору інформації про письменника. Автобіографізм як відображення зв'язку життя та творів митця	2	2	2		6
3. Біографія письменника в системі загальних знань учителя-філолога (цінності життя, уроку літератури, методів навчання)	2	2		2	6
4. Типи та форми занять з використанням біографії письменника, види завдань з вивчення його життєпису	2	2	2	2	8
5. Образ письменника та його літературний портрет	2	2		2	6
6. Повідомлення учителя про особистість та життя письменника (жанри та вимоги до слова)	2	2		2	6
7. Підготовка уроку зарубіжної літератури із застосуванням біографічних матеріалів	2	4			6
8. Використання сучасних педагогічних стратегій у вивченні з учнями біографії письменника	2	2		2	6
Разом	16	16	6	12	50

Зазначена кількість годин є рекомендованою. Вважаємо, що обсяг зазначених занять є тим базовим мінімумом, який забезпечить необхідну підготовку студентів.

Теоретичні знання студенти здобувають під час аудиторних занять, самостійної підготовки з навчально-методичним забезпеченням та різними джерелами інформації. Загальні знання філолога формують теоретичні засади вивчення життєпису письменника у науці (розуміння особистості та її життя, складові та етапи біографії людини, її зв'язок з історією і суспільством, шляхи і способи вивчення, джерела, основні поняття тощо) та школі (критерії відбору біографічної інформації, форми, жанри та способи її повідомлення учням відповідно до віку здобувачів освіти; особливості виявлення автобіографічних паралелей, опису світогляду митця, роботи з портретом, над образом письменника, епохи, країни; способи поєднання життєпису автора і його твору, використання сучасних педагогічних технологій у презентації митця та його життя, моделювання завдань для учнів та форми уроку тощо).

У результаті когнітивної підготовки студенти засвоюють: зміст поняття «біографія» (життєпис); жанри та види біографії, її мету на уроці; як практично використовувати біографічний метод у підготовці уроку; що таке автобіографічні паралелі і як їх ефективно виявляти; як самому вибудувати образ письменника і навчити цього учнів; як проаналізувати життєвий простір письменника; як поєднати історико-культурологічні знання, програмовий твір і життєпис письменника; як побудувати аксіосферу митця; шляхи та особливості вивчення біографії письменника в школі; як обрати ефективний метод вивчення біографії з учнями; вікові особливості сприйняття учнів середньої та старшої вікових груп, їх інтереси; як створити достовірне, цікаве і нешаблонне повідомлення про митця; як працювати з портретом; як зацікавити учнів особистістю письменника та його твором через практичні завдання; як увести біографію письменника в єдину логіку заняття (аксіосфера уроку, використання домінанти, форма уроку).

Праксіологічний складник системи – це підготовка студента до самостійного пошуку, відбору, інтерпретації та моделювання біографічних матеріалів у повідомлення вчителя, завдання для учнів, урок літератури. Великий арсенал можливостей методики, різноманітність змісту біографічних джерел та творчих пошуків студентів створили простір для різних версій виконання одного й того самого завдання.

Розроблено експериментальну авторську класифікацію методичних завдань для підготовки студентів (за рівнем складності, дидактичними цілями, змістом, спрямованістю) та логіку етапів практичної підготовки викладача та студентів: аналітичний (осмислення мети та завдань); моделювальний (вибір способу діяльності студентів (учнів), який стане ефективним на шляху до результату); прогностичний (прогнозування результатів: студенти (учні) дізнаються..., навчаються..., зрозуміють...); проектувальний (складання плану роботи, визначення проміжних завдань); технологічний (розробка навчально-методичного забезпечення заняття); рефлексивний.

Формування готовності до вивчення з учнями біографії письменника відбувається шляхом репродуктивної, продуктивної і творчо-моделювальної навчальної діяльності студентів під час лекційних, практичних і лабораторних занять, консультування викладача, різних видів самостійної роботи, виступів (на практичних заняттях, студентських конференціях, форумах, круглих столах), написання курсових і дипломних робіт, педагогічної практики. Формування практичних навичок проводилось у двох напрямках – відтворення образу особистості (її громадянської, патріотичної, мистецької та життєвої позиції) та уведення біографії письменника у структуру уроку (автобіографічні паралелі, використання концептів, домінанти, наскрізної теми). Перехід з етапу навчання себе на етап навчання інших (компетентності) відбувався шляхом застосування сформованих та набуття нових умінь студента (визначення місця навчальної ситуації в структурі уроку та її відпрацювання під час рольової гри на лабораторному занятті, моделювання форми уроку).

Успішне формування у студентів умінь і навичок відбудеться за умов: чітко поставлених викладачем завдань, усвідомлення кінцевого результату підготовки

студентів; планування студентом власної діяльності на кожному її етапі, де кожен з етапів стає продовженням і завершенням попереднього; мотивації та активної пізнавальної діяльності студентів, спрямованих на вдосконалення умінь та навичок роботи з біографією письменника та її використання при моделюванні уроку літератури; постійного контролю і самоконтролю результативності навчання студентів.

У результаті практиологічної підготовки студенти набувають вміння: знайти, систематизувати та відібрати необхідну інформацію про життя та особистість письменника відповідно до теми уроку, мети, віку школярів; проаналізувати біографічний матеріал відповідно до обраного підходу; володіти різними шляхами вивчення біографії митця; презентувати життєпис письменника в різних жанрах і формах; виявляти автобіографічні паралелі у творі; проектувати і моделювати навчальні ситуації з учнями з використанням біографічних матеріалів; моделювати факти життя письменника у структуру уроку; реалізовувати міжпредметні та міжмистецькі зв'язки за допомогою біографічних відомостей; використовувати сучасні інноваційні технології у вивченні з учнями життєпису письменника; давати етичну оцінку фактам біографії письменника.

Наявність необхідних спеціальних компетенцій унеможливорює типові помилки педагогів-філологів: безсистемне накопичення і необґрунтоване використання інформації; відокремленість біографії від твору, який вивчають учні.

Аксіологічний компонент технології полягає в єдності особистісного і професійного розвитку майбутнього учителя на основі загальнофахової та спеціальної методичної підготовки до вивчення біографії письменника, у засвоєнні ним системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають його високодуховне ставлення до світу, до своєї діяльності, до себе як особистості і професіонала. Аксіологічний підхід до вивчення життєпису митця передбачає пошук зв'язків між епохою, типом культури, проекцію загальнолюдських цінностей на біографію письменника та його твір, діалог культур, автора та читача. Тому важливе ціннісне значення для особистісного та професійного становлення майбутнього учителя літератури, його відповідальності за результати своєї діяльності мають знання про структуру особистості, її ціннісні орієнтири, її життєвий світ, цінності життя і освіти, вікові інтереси, особливості сприйняття іншої людини. Мотиваційно-ціннісний компонент підготовки студентів містить мотиви, цілі, цінності, інтерес до професійної діяльності як складники кожного теоретичного та практичного заняття. Аксіологічний компонент підготовки поєднав усі елементи системи, він формує оціночну свідомість майбутнього вчителя на основі загальнолюдських, національних, етичних, педагогічних, фахових цінностей, закладає ціннісне ставлення до особистості, впевненість у собі, ціннісні орієнтири у відборі біографічного матеріалу та побудові повідомлення про письменника і уроку літератури. Аксіологічна компетентність учителя – важливий складник професійної компетентності і психологічної готовності до діяльності.

У результаті реалізації аксіологічної підготовки студенти засвоюють загальну систему цінностей (загальнолюдські, національні, суспільні, професійні, особистісні), цінності освіти та літератури; мету і завдання філологічної освіти та

шкільного вивчення життєпису письменника як ціннісних орієнтирів у фаховій підготовці; місце біографії людини у системі загальних знань учителя і учня; цінність кожної особистості (педагога, письменника, учня), її життя, загальнолюдських ідеалів, діяльності, творчості, конкретної епохи, іншомовної культури, естетичного у мистецтві, досконалості у професійній діяльності; інструментальні цінності опрацювання біографій письменників (виявлення цінностей життя і світогляду митця на його шляху до самореалізації та визнання). Студенти *набувають практичний досвід* порівняння життєпису письменника з власними цінностями та прагненнями як мотиватор усвідомленого ставлення до свого життя і майбутньої професії; врахування обсягу та змісту знань про письменника як важливої умови ефективної підготовки учнів середніх та старших класів до аналізу твору; моральності суджень про іншу людину і її життя (повідомлення про письменника, його характеристика, літературний / світоглядний портрет, життєсфера митця, діалог і взаємооцінювання під час аудиторних занять).

Система підготовки майбутніх учителів літератури до вивчення біографії письменників у школі передбачає усі аспекти теоретичного і процесуального етапів (зміст, система завдань та вправ), підходи, методи навчання, зв'язок із практикою. Методична система забезпечує здатність вчителя ефективно діяти відповідно до завдань літературної освіти та різновекторних педагогічних можливостей використання біографічної інформації на уроці. Результатом підготовки студентів стануть:

- *теоретична готовність* – міцні знання про життєпис письменника, його джерела, автобіографічні паралелі та шляхи їхнього виявлення; завдання, функції, шляхи, можливості, засоби, прийоми та форми вивчення біографії в школі; ефективні способи поєднання біографії, твору письменника та діяльності учнів у структурі уроку;
- *практична готовність* – навички проведення занять та розробки навчально-методичного забезпечення з використанням біографії зарубіжного письменника;
- *психологічна готовність* – мотиваційно-ціннісне ставлення до навчальної діяльності, знань, набуття навичок; впевненість у собі та своїх діях, мобільність, світоглядні ціннісні орієнтації, креативність, здатність до творення нового.

У третьому розділі **«Загальнотеоретичні основи знань з вивчення життєпису зарубіжних письменників»** обґрунтовано загальнолюдське, суспільне та особистісне чинники біографії зарубіжного письменника. Запропоновано вивчення життєпису письменника як трикомпонентної смислоціннісної діяльності, що вимагає від майбутнього вчителя літератури глибоких знань з різних дисциплін – їх поєднання на уроці реалізує не тільки навчальну мету заняття, а й сприятиме розвитку мислення учнів, їхнього уміння узагальнювати та виявляти цінності творчості, світогляду, життя митця, вибудовувати власну систему цінностей.

Систему теоретичних знань студентів **«Біографія людини як предмет наукового інтересу»** вибудовують основні положення філософського, історико-культурологічного, психолого-педагогічного, літературознавчого вивчення життя

людини та біографії письменника в методиці викладання літератури. Виявити домінанти життєвого шляху людини у різній історичний час та інтегрувати знання з різних дисциплін студентам допоможуть історико-літературний, соціокультурний, концептний та аксіологічний принципи вивчення біографії.

Студенти засвоюють концептуальні для дослідження та їхньої майбутньої діяльності положення з різних наук.

У філософії буття людини – це триєдина сутність індивідуального–спільного–загального (Сенека, Прокл, Г. Гегель, Г. Сковорода, Л. Вітгенштайн та ін.). Природа, суспільство, мислення мають спільні закони розвитку (Сократ, Г. Гегель, Л. Фейєрбах та ін.). Соціальна спільнота (рід, народ, держава) має спільний «життєсвіт» (Е. Гуссерль), складниками якого виступають культура, суспільство та особистість (Ю. Хабермас). Життя людини підпорядковане закону загальної аналогії (Г. Сковорода, Л. Фейєрбах, В. Розанов), реалізується у діалозі зі світом (М. Мерло-Понті, Х.-Г. Гадамер, К. Ясперс, М. Бубер, М. Бахтін та ін.) і залежить від прагнень особистості (блага для себе або для суспільства), виховання, діяльності, випадку (Ф. Бекон, К.-А. Гельвецій, А. Камю та ін.). Загальнолюдські прагнення виділяють постать з натовпу (Аристотель, Ф. Бекон, В. Розанов).

Біографія людини регулюється цінностями та нормами (К. Абульханова-Славська, М. Бобнева, А. Кронік, М. Рокіч). Свідомість людини вимірюється епохою, життям нації, покоління, індивіда (О. Герцен, Г. Сковорода, І. Бичко, П. Сорокін, В. Табачковський). Мислення та діяльність взаємопов'язані, вибудовують внутрішнє та подієве життя особистості і мають причинно-наслідковий характер (Прокл, Т. Аквінський, І. Кант, М. Бердяєв, Е. Фромм, Г. Щедровицький, Є. Головаха та ін.). Окремий факт біографії містить три складники – намір, світогляд, вчинок і має розглядатися у взаємозв'язку з іншими (Сенека, Прокл). Вивчення долі народу і окремої особистості потребує достовірності фактів (Вольтер, Д. Локк та ін.), уваги до поведінки комунікативної і стратегічної (Ю. Хабермас, Н. Соболева).

У історико-культурологічному вивченні життя людини біографія пересічної особистості залежить від загального рівня життя суспільства, домінувальних світоглядної та ціннісної систем (С. Аверинцев, Дж. Стюарт, Дж. Леві, А. Лосєв, О. Субтельний, П. Сорокін, Є. Соловйов та ін.), національної ідентифікації та культурної свідомості народу певного періоду (М. Смотрицький, В. Липінський, Я. Грицак, Н. Яковенко, Н. Дейвіс, В. Чоповський та ін.). Життя особистості – це поєднання зовнішніх впливів та внутрішнього вільного вибору людини. Видатні постаті ведуть суспільство до змін (М. Грушевський, Т. Карлайл, І. Бичко, М. Бузький, В. Табачковський, А. Сампсон та ін.). Мистецтво як форма свідомості концептуалізує проблеми життя людини та її ціннісні орієнтири, розкриває загальнолюдське, національне, індивідуальне від історичної антропології до мікроісторичних досліджень внутрішнього вибору людини, об'єктивності і толерантності до представників іншої культури, національних та світоглядних цінностей, часу. Види мистецтв по-різному змальовують особистість.

Психолого-педагогічне вивчення біографії письменника описує життя людини у взаємозв'язку з світом (життєвий простір). Біографія буває подієва і внутрішня,

поділяється за віком на цикли (загально: дитинство, юність, зрілість, старість), за сферами самореалізації (суспільна, професійна, трудова, сімейна тощо) та рівнями психологічного розвитку особистості. Біографія – це опис людини (образ, характер, вчинки, потреби і прагнення, мета, мотиви, цінності, інтелект, здібності, воля, вимогливість до себе, здатність до опору, використання шансу, ставлення до життя тощо) та її діяльності (громадянської, соціальної, професійної, творчої, комунікативної, пізнавальної). Самопізнання, мотивація, воля та моральність відіграють важливу роль у самореалізації людини. Сприймання життя іншої особистості має особливості (предметність, цілісність, структурність, константність, осмисленість) і залежить від віку, цінностей та особистих інтересів (Ш. Бюлер, М. Рибніков, Х. Томе, Н. Логінова, П. М'ясоїд, Ю. Швалб та ін.).

У літературознавстві біографія – це опис (текст) життя письменника (зокрема і діяльності), синтез фактологічного, ідеологічного, національного (І. Андроніков, Є. Верещагін, В. Костомаров, С. Семенов, О. Снітко, В. Телія, Д. Лихачов та ін.). Життя людини засвідчують різні джерела (документи, листування, щоденники, автобіографія, спогади, сповіді, записники, мемуари, художні твори, інтерв'ю, службові документи, статистичні дані, поліцейські звіти, особисті анкети, судові справи, медичні картки, фотографії, літературознавчі розвідки тощо). Біографіка може бути за стилем науковою, публіцистичною, художньою, епістолярною та різною за жанром (О. Валевський, Р. Гром'як, І. Калинович, Ю. Ковалів, І. Кревецький, Я. Кумок, І. Огієнко та ін.).

Біографія – це ключ до інтерпретації творів (Сервій, Е. Курціус, Ю. Лотман, Т. Шевченко, О. Кобилянська та ін.), тому вона вимагає комплексного аналізу та системного підходу (Варнерій, І. Франко, О. Веселовський, Г. Лансон, І. Тен, Д. Туптало, З. Кирилюк та ін.), історизму (О. Галич, В. Антонович, Д. Лихачов, Є. Мелетинський та ін.), врахування суб'єктивно-ціннісної парадигми мислення біографів (автобіографів) у рамках актуальної для них ідеаційності (Ю. Бондаренко, Ю. Коновальчук та ін.). Обсяг і якість відбору фактів з життя митця, їхня оцінка і аналіз визначаються жанром біографії (Б. Бурсов, Г. Грегуль, І. Лосієвський та ін.). Біографічний метод вивчення літератури має розглядатися у зв'язку з лінгвокультурологічним, порівняльно-історичним, типологічним, джерелознавчим, структурно-системним, описовим методами (Б. Томашевський).

Мовна особистість письменника – складова його внутрішньої біографії (Авл Геллій, Ш. Бронте, Л. Булаховський, В. Виноградов, Л. Гінзбург, Л. Щерба, А. Загнітко, Г. Бітківська та ін.); вона розкривається через концепти та концептосферу (К. Голобородько, Ю. Степанов, Д. Лихачов, В. Маслова та ін.).

Образ письменника змінювався історично: колективна біографія – ідеалізований образ (Тацит, Транквіл, Т. Аквінський, Е. Курціус, Ш. Сент-Бев та ін.) – суперечливий до суспільного: відмова від особистого – суперечливий до суспільного: поет, який вмирає (В. Жирмунський, Дм. Стус, Ю. Лотман та ін.) – реалістичний портрет (О. Бальзак) – цілісний образ: науковий підхід, документальна біографія (В. Антонович, О. Валевський, О. Галич, О. Лазаревський, В. Модзалевський, А. Тарновський та ін.). Структура образу містить одиничне (певна людина: її портрет, вчинки), загальне (типове для цього

часу, народу, класу) і особливе: своєрідність характеру, світогляду, ціннісних орієнтацій, образної картини світу, мови, стилю тощо (Р. Барт, М. Бахтін, О. Білецький, Б. Корман, Л. Мацько, Ю. Шерех та ін.). Образ має відповідати певній ідеї і потребує цікавого оповідача (О. Бальзак, Ш. Сент-Бев).

Звернення під час лекції до розгляду життя людини в різних науках та проблемні питання після неї формують потребу засвоєння та систематизації знань з вивчення життєпису митця у методиці вивчення літератури. Загальнотеоретичні напрацювання провідних науковців-методистів минулого і сучасності містять ключові положення про шляхи вивчення біографії, її складники, жанри, зв'язок з літературним краєзнавством, автобіографічною літературою, мотивацією учнів до читання; окреслюють окремі способи відбору інформації; пропонують різновекторні рекомендації учителю з цього виду роботи з учнями середніх та старших класів.

Біографія письменника в системі підготовки студентів є об'єктом дослідження, змістом і засобом навчання, а цінності – «ключем» поєднання мети, змісту, завдань та логіки навчання майбутніх фахівців, системи зв'язків «особисте – суспільне – мистецьке (загальнолюдське)», «письменник – твір», «письменник – читач».

Студенти засвоюють *основні положення підготовки до шкільного викладання біографії письменника*: відповідальний підхід до життя людини як предмета вивчення на основі загальнолюдських і національних цінностей; відбір та наслідування кращого в життєписі творчої особистості; важливість виявлення причинно-наслідкових зв'язків життя письменника з історичними, національними і соціальними подіями та з його творами; добір тих достовірних біографічних відомостей, що безпосередньо пов'язані з програмовим твором, епохою і місцем життя митця; творчий підхід до повідомлень про письменника (різноманітність жанрів, стилів, засобів візуалізації), їх етичний та емоційний характер.

Функції біографії письменника на уроці літератури (соціокультурна, міжкультурного діалогу, інформаційна, пізнавальна, розвивальна, виховна, комунікативна, ціннісно-орієнтуюча, світоглядна, емоційна, підготовча до сприйняття програмового твору) корелюють з триединою метою уроку та спрямовані на певну екзистенційну цінність – буття, спілкування, пізнання світу і себе, вихованість, міжособистісні зв'язки, світогляд людини, її почуття, розвиток та навчання. Їх реалізувати допомагають *способи поєднання життєпису письменника та його твору на уроці* (концептуальної інтерпретації, доміанти, порівняльного аналізу, наскрізної теми, незавершеності, асоціативного поля).

З метою зацікавити учнів постаттю письменника, системою його поглядів на життя та мистецтво, його творчістю, студенти засвоюють *цінність біографії письменника в системі змісту та організації шкільного навчання*: етнокультурний код іншої нації – основа формування соціокультурної компетентності учнів та міжкультурного діалогу на занятті; життя – головна цінність в системі загальнолюдських цінностей; цінність індивідуального прояву життя – наочний приклад самореалізації, цілеспрямованості, розвитку творчих здібностей; цінність читання та мистецтва літератури у житті людини – основа формування мотивації

учнів до читання, пізнання, творчості; особистісні погляди письменника на життя, світ, суспільство, мистецтво слова – складники світоглядного портрету митця, підготовки учнів до сприйняття програмового твору; любов до мови, громадянська позиція, патріотизм письменника – засоби національно-патріотичного виховання здобувачів освіти; життєпис митця – сполучна ланка усіх змістових елементів уроку літератури.

Майбутні вчителі зарубіжної літератури засвоюють *основні положення відбору біографічної інформації*. Зв'язок життя письменника з його часом (цінності епохи, держави, системи виховання та освіти, події суспільного та мистецького життя), ставлення до життя, Бога, батьків, дітей та інших людей, рідного дому, Батьківщини, історичного минулого, творчості, кохання, дружби, праці, навчання (пізнання), мови, природи, тварин – усе це розкриє світоглядні цінності особистості. Діяльність письменника як громадянина, патріота своєї нації; ставлення письменника до мистецтва (традицій, мети, розвитку), мета і проблематика творчості – цінний матеріал для розуміння позиції творчої особистості (творити, висловитися, виразити свої емоції та стан душі, описати долю народу, викрити суспільні суперечності, переконати у необхідності змін, проаналізувати та передати нащадкам в образній формі своє розуміння життя, розважити дітей, прославитися тощо).

Відповідно до мети освіти в центрі уроку літератури – розвиток учня. Біографія письменника, його твір, цінності мови, літератури, пізнання, спілкування, загальнолюдські та історико-культурні утворюють ціннісно-сміслову коло – *аксіосферу уроку*. Зовнішнє коло аксіосфери – методичні та світоглядні цінності учителя літератури. Методичні підказують педагогу вектор діяльності з кожним елементом цілого на встановлення відповідних зв'язків. Усі цінності уроку літератури пов'язує моральність (як мета, засіб і результат освіти, умова ставлення до іншої особистості – письменника, представника іншої культури, учня). Завдання учителя літератури – виявити та поєднати усі цінності в єдину систему.

Студенти засвоюють особливості обсягу та змісту шкільного вивчення біографії письменника відповідно до віку учнів.

У 5-6 класах – епізодичне «вкраплення» – для осмислення учнями вибору письменником теми, образів, сюжету, формування його особистості. Відбирають 1-2 факти біографії, які безпосередньо цікаві учням за віком (світ дитинства, пригоди, захоплення читанням, подорожі, дружба тощо) і пов'язані з твором, що вивчається. Важливе значення має емоційність уведення учнів у процес моральної оцінки прикладів з життєпису (вияв добра, милосердя, турботи, піклування, цілеспрямованості, працелюбності тощо).

У 7-8 класах додають 2-3 епізоди біографії (доленосні факти, перша закоханість, стосунки дорослих і дітей тощо) для загального розуміння особливостей епохи, в яку творив письменник, його «художнього світу», розмежування понять «життєва правда» і «художній вимисел», для «інформаційно-емоційного заглиблення» в мистецтво художньої літератури.

У 9-11(12) класах розглядають історію життя митця і проблематику його творчості в контексті історико-літературного процесу. Учнім юнацького віку

цікавими стануть особистісне та громадянське становлення письменника, приклади цілеспрямованості, життєвого вибору, світоглядних орієнтирів. Для навчального процесу важливе значення має виявлення старшокласниками автобіографічних паралелей у творах митця, його ціннісних орієнтирів у житті, виконання завдань проблемного та дослідницького характеру, висловлювання власної громадянської позиції та емоційно-ціннісного ставлення до поглядів та проблематики твору письменника.

Професійний та особистісний розвиток студентів забезпечують: засвоєння і використання загальної системи цінностей, етичних та естетичних критеріїв оцінки життєпису і твору письменника під час навчального процесу; «моральне навчання», відповідальне ставлення до себе і свого життя, до своїх знань, умінь та переконань; оптимізм і моральність у ставленні до інших (викладач, студент, учень, письменник); емоційність, майстерність і знання викладача; заохочення до позитивних змін у міркуваннях та навчальних досягненнях.

У четвертому розділі **«Опис практичної складової методичної системи – технології формування готовності студентів до вивчення біографії письменника»** подано систему формування базових спеціальних практичних навичок майбутніх учителів зарубіжної літератури з вивчення з учнями життєпису митця. Виокремлено етапи формування практичної готовності студентів: 1) збір та відбір інформації (за рубриками, за алгоритмом, за планом тощо); 2) образотворчий (моделювання образу епохи, країни, письменника – митця, патріота, громадянина, трудівника); 3) формотворчий (моделювання змісту та форми повідомлення про життєпис митця); 4) проектувальний (моделювання навчальної ситуації відповідно до теми, мети та завдань уроку та введення її у канву заняття, вибір ефективних методів та прийомів вивчення біографії з учнями).

Майбутніми учителями визначено *умовні напрямки роботи з біографією зарубіжного письменника*: світоглядний (особистісний), історико-культурологічний, літературознавчий, краєзнавчий, комплексний. *Доповнено принципи і критерії відбору і застосування біографічних відомостей*: достовірності, науковості, інтеграції знань, дидактичності, відповідності темі і проблематиці програмового твору, віку учнів, особистісної спрямованості на здобувача освіти, етичності, емоційності (які конкретизовані у наступних розділах зразками, планами, алгоритмами).

Студенти засвоїли *мету вивчення біографічних відомостей* про письменника у школі – заохотити учнів до читання та допомогти їм осмислити програмний твір. Тому *завдання учителя* – зацікавити учнів постаттю письменника, системою його поглядів на життя та мистецтво, його творчістю, розкрити витоки і складники формування та самореалізації творчої особистості, взаємозв'язок особистості, суспільства і мистецтва, національної і світової культури, виховні можливості життєпису.

Майбутні педагоги опрацювали *вимоги до обсягу біографії письменника на уроці в різних класах, 17 способів відбору біографічної інформації про письменника* (за рубриками, алгоритмом, планом-характеристикою, «за ставленням письменника до...»), культурологічний, хронологічний, тематичний, проблемно-

тематичний, ціннісний, «самореалізації», світоглядний, діяльнісний, концептний тощо); отримали рекомендації щодо роботи з біографікою, біографічним фільмом. З метою реалізації принципу дієвості знань та практичної спрямованості підготовки студенти виконували завдання на набуття навички роботи з різними джерелами, вміння аналізувати наявну інформацію, на виявлення типового та індивідуального (робота з документами та кіноматеріалами, дослідження епістолярного матеріалу, розробка візуальної наочності (презентації, буктрейлера, креалізованих текстів, географічної та хронологічної карти життя), екскурсії, вибудовування модальності, проголошення промови про письменника, підготовка інтерв'ю з поетом тощо). Такі завдання мали на меті переорієнтувати студента з накопичення інформації на усвідомлення діяльності педагога, мотивацію до самонавчання. Закріплення цих навичок під час самостійної позааудиторної роботи покроково формувало впевненість студентів у собі та основу для їхнього подальшого професійного розвитку.

Під час образотворчого етапу підготовки студентам було запропоновано стислі відомості про портрет, його види (візуальний, словесний) і жанри, план роботи над живописним портретом митця, способи поєднання біографії, твору та уроку літератури, вправу «Проекція» для емоційного «зчитування» портрета та стану учня; *підходи до роботи з портретом письменника на уроці* (типово, зворотньо, через спільне), *функції роботи над образом письменника на уроці* (інформаційна, орієнтаційна, розвивальна, виховна). Студенти експериментальних груп набули досвіду порівняння портретів, пошуку сполучних елементів між портретом та біографією, опрацювали поняття «духовність» та «світогляд», образ письменника; отримали *алгоритми виявлення концепції життя письменника, побудови цілісного та інтенціонального образу письменника*. Зразки та дослідницькі завдання були спрямовані на формування спеціальних вмінь. Студенти набули навички побудови творчого портрета митця, його світоглядного образу, трикутника модальності, поєднання портрета, фактів біографії та моделі світоглядних цінностей митця (через авторську оцінку себе і свого життя, домінуючу рису характеру).

Запропоновані практичні завдання удосконалили навички роботи студентів із джерелами біографії, сформували вміння працювати над портретом та світоглядом письменника, поєднувати у єдиний процес презентацію митця та його твір відповідно до його індивідуальної концепції життя. Майбутні вчителі зрозуміли важливість поєднання світоглядного і живописного портретів письменника для посилення сприйняття його особистості учнями, гармонійного зв'язку його образу з цінностями епохи, метою уроку, формою його проведення і програмним твором.

Формотворчий етап практичної підготовки студентів був спрямований на формування навичок побудови повідомлення про письменника та вміння його емоційно представити. Студенти засвоїли зв'язок обсягу, жанру і змісту біографії письменника з віковими особливостями учнів і формою проведення уроку; *форми повідомлень* (графічна хронологія, словесна, наочна, комбінована), *їх жанри* (отримали пам'ятку для їх підготовки), *формулу роботи* «зміст+форма» або «що+як» («що?») (відберу і розкажу учням) + «як?» (спосіб / форма повідомлення).

Студенти дізналися про можливі *способи побудови змісту життєпису* (хронологічно – «від колиски до смерті», структуровано (за рубриками або етапами) та інтегровано (факти біографії поєднуються з відомостями про епоху, літературний процес, твори із самооцінкою письменника). Майбутні вчителі літератури засвоїли *способи ознайомлення учнів з життєписом письменника* (пасивний: прослуховування повідомлення / виступу педагога (однокласника), активний: самостійне опрацювання різних джерел про епоху, спосіб життя конкретного народу і митця, його цінності та твір, інтерактивний: зустріч, інтерв'ю, рольова гра, дискусія, дебати, різні види роботи в парі / групі: дослідницька робота, розробка проектів, презентації, буктрейлера, вікторини).

Студенти з'ясували, що жанр і стиль повідомлення пов'язані з *функціональними завданнями біографії* (поінформувати, розважити, схвилювати, настановити, зацікавити тощо); отримали алгоритми побудови повідомлень про життєвий шлях митця у світоглядно-ціннісному контексті, у контексті історико-літературного процесу, ознайомилися з *вимогами до мовлення* учителя-словесника. Майбутні вчителі вдосконалили навички написання повідомлень різних жанрів (візитівки, довідки, спіча, есе, нарису, портрета-повідомлення) та використання «*мотиватора інтересу*» (що здивує, викличе інтерес, створить інтригу, примусить читати, пов'яже біографію письменника з програмовим твором). Підготовлені студентами *повідомлення оцінювалися за такими критеріями*: зміст (достатність фактів, їхня яскравість, розвивальне та виховне значення, наявність етичного узагальнення або влучної цитати), форма, обсяг відповідно до жанру, стиль (публіцистичний, художній), ставлення оповідача до митця (зацікавленість / відособленість, захоплення митцем / байдужість), емоційність мовлення, вміння зацікавити.

Студенти переконались, що важливість вивчення життєпису письменника полягає в тому, що цей емоційний матеріал потрапляє до учнів у період становлення їх особистісних цінностей і знаходиться в системі ціннісних зв'язків уроку. Майбутні вчителі зарубіжної літератури засвоїли, що педагог має сам вирішити на основі теми та мети уроку, теми і проблематики програмового твору, які елементи життєпису письменника ввести у розповідь про нього; знати, у який спосіб вводити біографічний матеріал у структуру уроку, як змоделювати завдання, щоб забезпечити якісний зв'язок життєпису письменника та його твору. На цьому етапі підготовки закріплювались знання з попередніх занять, формувались практичні навички розробки завдань та введення біографії письменника в аксіосферу уроку літератури.

Проектування навчальних завдань для учнів передбачало спостереження досвіду роботи педагогів-практиків під час пасивної практики в школі, вміння правильного прочитання теми, спрямованість на досягнення мети уроку та визначення ціннісних орієнтирів письменників, створення ситуацій етичного вибору, пошук способу розв'язання проблеми через діалог і взаємодію у групах (знайти автобіографічні паралелі у творі, спільне у долі автора і персонажа, скласти колаж, розробити проект, вибудувати аксіосферу письменника тощо).

Апробовано прийоми введення біографічних відомостей у структуру уроку

(«вкраплення», «поблочної участі», «краєзнавчий», «мистецький», «аксіологічний», «домінанти»), алгоритм уведення в урок літератури навчальних ситуацій за біографією письменника, пошук спільної сполучної (навколо якої вибудовується кожен етап уроку і все заняття в цілому), моделювання аксіосфери уроку та його різних форм (урок-подяка, урок-образ, урок цінностей, урок-журнал). Студенти отримали *критерії оцінки аксіосфери заняття*: чітке визначення та взаємозв'язок виховної мети уроку, цінностей його змістового наповнення на усіх етапах заняття, форми його проведення, наявність логічних містків між ними та програмовим твором, життям та твором письменника, спрямованість змісту і засобів навчання на особистісний розвиток учня, моральність формулювання запитань / завдань та оцінок педагога.

Під час педагогічної практики студенти демонстрували здобуті знання та сформовані на основі виконаних узагальнювальних завдань навички (підготувати конспект та провести урок у середніх/старших класах у формі екскурсії, подорожі, літературно-краєзнавчого дослідження, Інтернет-конференції, засідання круглого столу; запропонувати систему запитань за біографією письменника для підсумкового уроку, план рольової гри («Гість уроку», «Дебати двох митців»), цікаві творчі завдання учням 7-8 класів за біографією письменника, використовуючи активні форми роботи на занятті («займи позицію», інсценізація, «килим ідей», «інформаційні кути», «асоціативний куш» тощо); підготувати біографію письменника у форматі мультимедійної презентації, відеоролика, скріншота тощо).

Ефективність підготовки майбутніх спеціалістів забезпечило також упровадження сучасних інновацій: *активна та інтерактивна форми* навчально-пізнавальної діяльності студентів на занятті в експериментальних групах (тренінг, спільні узагальнення, робота в групах і парах: аналіз, порівняння біографічних текстів, розробка й обговорення повідомлень про митця, аксіосфери письменника й уроку літератури); *проблемне навчання та діалог культур* (порівняння студентами експериментальних груп національних цінностей письменників, виявлення автобіографічних паралелей у програмовому творі автора, виконання дослідницьких завдань (соціокультурні та світоглядні витоки новаторства митця), моделювання навчальних ситуацій і завдань проблемно-пошукового та етичного характеру за біографією письменника); *поєднання кількох моделей навчання* (контекстного з імітаційним, модульного з проблемним, традиційного з продуктивним, аудиторного з дистанційним). Використовувались *проектна діяльність*, «*перевернутий клас*», *ІКТ*, *онлайн робота* з біографічними довідниками різних країн, аксіологічний підхід, прийоми модальності, підготовка презентацій, буктрейлерів, креолізованих текстів, скрайбінгів тощо. Внаслідок поєднання різних стратегій та моделей навчання у студентів формувалась готовність не тільки до вивчення з учнями біографії письменника, а й до впровадження інновацій у шкільне вивчення зарубіжної літератури. Усі теоретичні матеріали, вимоги, зразки роботи та завдання для самостійного опрацювання було розміщено у доступному студентам форматі у відповідній папці на Google-диску (може міститися на сайті викладача) для самостійного опрацювання у форматі

дистанційного навчання.

У п'ятому розділі «**Опис педагогічного експерименту та аналіз його результатів**» розкрито результативність упровадження експериментальної методики підготовки студентів. Для оцінки ефективності експериментального навчання було розроблено рівні готовності студентів з досліджуваної проблеми. Рівень розглядався у дослідженні як ступінь опанування змістом і професійною діяльністю. Трирівнева оцінка готовності майбутніх педагогів до вивчення з учнями біографії зарубіжного письменника містить знання, діяльну та емоційно-ціннісну готовність студентів вирішувати завдання відповідно до їх складності як учнів-виконавців, студентів-дослідників та учителів-модераторів.

Рівні готовності студентів та їх характеристика:

Низький (відтворювально-адаптаційний: рівень «учень») – студент виявляє відсутність або несистематизованість базових знань, неправильно або неточно тлумачить поняття «біографія», «автобіографічні паралелі», «цінності», мету вивчення життєпису митця, не орієнтується в жанрах і системі цінностей, не розпізнає цінності в житті письменника, більше зорієнтований на відтворення інформації (переказ біографічних джерел, копіювання розповіді), йому притаманні автоматизовані способи розв'язання завдань за знайомими зразками (складання хронологічних біографічних таблиць, конспектів, планів, бесід за запитаннями); виконання вправ з біографіями зарубіжних письменників реалізує за допомогою репродуктивного методу, не вміє зацікавити, не бачить зв'язків між біографічним матеріалом і твором, завдання для учнів пропонує за підручником у формі запитань та переказу інформації; робить однозначні висновки, потреба у саморозвитку на рівні вдосконалення вже набутих навичок; добрий виконавець, під час спілкування та взаємодії з іншими демонструє толерантність.

Достатній (ситуативно-моделювальний: рівень «студент») – студент демонструє наявність базових знань, допускає фрагментарні неточності на рівні системних зв'язків, добре тлумачить поняття «біографія», «автобіографічні паралелі», «цінності», знає мету вивчення життєпису митця, орієнтується в жанрах і системі цінностей, формально вміє виявити окремі цінності в житті письменника, легко відтворює біографічну інформацію, намагається адаптувати її до теми уроку, самостійно виявляє навчальні та виховні можливості біографічних матеріалів, відбирає важливу для заняття та цікаву для учня інформацію у необхідному обсязі; вміє добре підготувати повідомлення про митця; на практиці застосовує перевірені власним досвідом методичні прийоми та види навчальної діяльності, які моделює і вводить у структуру заняття; допускає окремі неточності; рівень педагогічної рефлексії дозволяє йому вчасно виправляти помилки; етичні висновки мають ситуативний характер; прагне до визнання своєї спроможності якісно виконувати поставлені завдання, узагальнення прив'язує до загальнолюдських і національних цінностей, у спілкуванні та взаємодії з іншими демонструє лідерські якості.

Високий (творчо-моделювальний: рівень «учитель») – студент повною мірою володіє цілісною системою знань та базових понять про біографію, її вивчення, способи подання учням, жанри повідомлень; виявляє вміння ефективного відбору біографічних матеріалів, їхнього творчого переосмислення та моделювання у

цілісну модель заняття в різних його формах з використанням спільної наскрізної теми, вміє зацікавити життєписом митця у різних жанрах та способах, добре виявляє цінності життя та світогляду письменника та їхній зв'язок з твором, пропонує завдання учням у цікавій формі; у практичній діяльності вміє організувати роботу з учнями, використовує моделювання, творчий експеримент, методичний пошук, інноваційні технології; завдання виконує творчо; має високий рівень сформованості педагогічної рефлексії, впевнений у собі та готовий до творчої професійної самореалізації, прагне бути кращим у виконанні завдань, не боїться пропонувати своє оригінальне рішення, у пізнанні іншої людини намагається «докопатися до істини», робить філософські узагальнення; прагне знати і вміти більше, підвищити рівень підготовки, під час спілкування та взаємодії з іншими демонструє виваженість.

Експериментальні групи йшли за розробленою системою, контрольні – за традиційною. В усіх групах під час спостережень, поточного оцінювання і тестування фіксувалися показники знань та умінь відповідно до рівнів підготовки (1-2 бали – низький рівень, 3-4 бали – достатній рівень, 5 – високий). Відповідно до завдань експериментальної підготовки студентів було розроблено *критерії її результативності*:

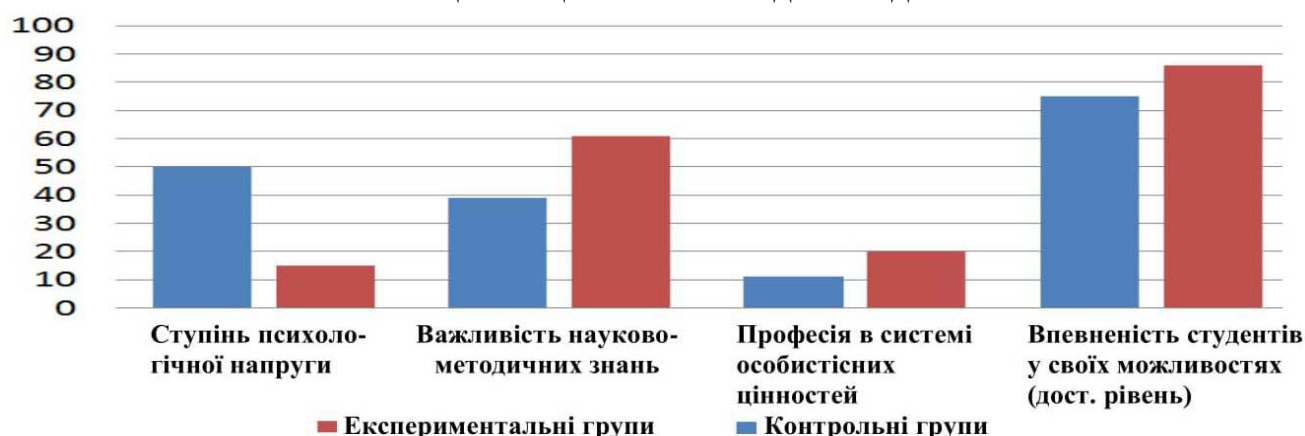
- 1) відповідність змісту, обсягу, характеру відібраного студентом матеріалу темі, меті, завданням уроку та віковим можливостям сприйняття учнів;
- 2) наявність взаємозв'язку біографії письменника з дидактичними та виховними завданнями уроку;
- 3) наявність взаємозв'язку біографічних відомостей з твором, що вивчається;
- 4) вміння бачити та виокремлювати цінності життя зарубіжного письменника та пов'язувати їх з темою уроку та проблематикою твору;
- 5) навички виявлення автобіографічних паралелей;
- 6) обізнаність з різноманітними способами та жанрами подання інформації про творчу особистість;
- 7) вміння побудувати цікаву розповідь про митця (використання мотиваторів) та обрати ефективну форму її презентації;
- 8) вміння поєднати розповідь про митця з роботою над його портретом та твором;
- 9) вміння створювати цікаві навчальні ситуації для учнів на основі життєпису митця та вводити їх у структуру уроку;
- 10) вільне володіння ІКТ і педагогічними технологіями у вивченні біографії письменника;
- 11) ціннісне ставлення до іншої особистості та її життя, етичність їхньої оцінки;
- 12) вмотивоване ставлення до власної підготовки.

Аналіз спостережень та анкет студентів після формульовального експерименту засвідчив, що в них значною мірою понизився ступінь психологічної напруги під час виконання завдань: з 50% констатувального зрізу в експериментальних групах він упав до 15%, на відсутність труднощів у роботі над біографією вказали на 29,6% більше студентів експериментальних груп, задоволеність досягнутим

результатом набутих умінь висловили 62%-68%, прагнення до подальшого вдосконалення виявили 36%. Зросла впевненість студентів у своїх можливостях щодо використання життєпису митця в школі з 64% констатувального експерименту до 92% (середня ефективність – 28%). Вищі показники мотивації до навчання та більша впевненість студентів експериментальних груп у собі свідчать про позитивний вплив на них упровадження авторської технології, яка зорієнтована на ціннісний компонент; глибокого вивчення теми, збільшення годин на неї в системі підготовки.

Діаграма 1

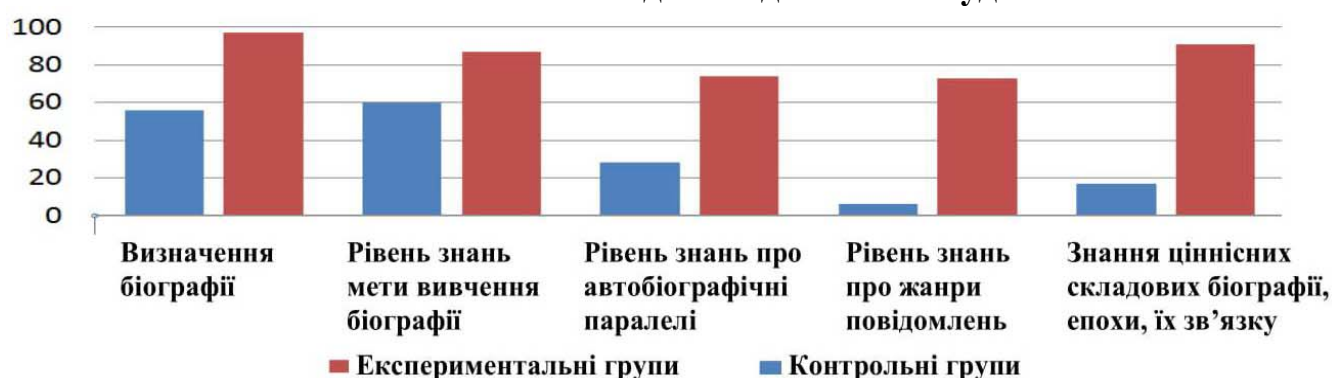
Мотиваційно-ціннісна складова підготовки

Змінилися показники якості теоретичної підготовки студентів (Діаграма 2). Студенти і експериментальних, і контрольних груп правильно називали джерела біографічної інформації, проте в контрольних групах майже в 50% майбутніх учителів спостерігалось нечітке уявлення про вимоги до її відбору для уроку.

Діаграма 2

Когнітивна складова підготовки студентів

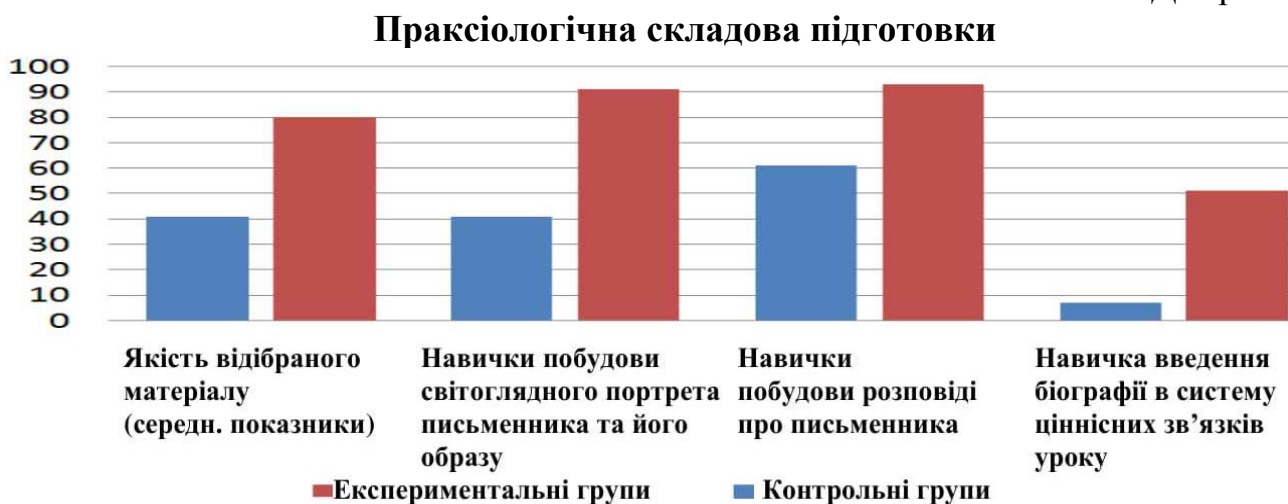
Студенти дають визначення біографії, знають загальні вимоги до змісту та обсягу слова учителя про письменника. Форми (графічна, словесна, наочна, комбінована) та жанри повідомлень добре засвоїли студенти експериментальних груп за цілеспрямованою підготовкою: високий рівень показали 36%, достатній – 37%, низький – 27% (плутають форми повідомлень та їх жанри).

У контрольних групах результативність знань жанрів залишилась практично на рівні констатувального експерименту: 6% респондентів називали біографічну довідку (достатній рівень), інша частина респондентів називала повідомлення, розповідь, оповідь, реферат, доповідь (які стосуються форми, а не жанрів) або не

дала жодної відповіді. За вимірними показниками було вираховано середньостатистичний показник ефективності впливу експериментальної технології на когнітивну складову підготовки студентів, який склав 49% результативності.

Вищий результат у порівнянні з контрольними групами показали студенти експериментальних груп при виконанні завдань з відбору біографічної інформації, виявлення автобіографічних паралелей, побудови світоглядного портрета письменника та його образу, підготовки повідомлення про митця, навчальних ситуацій для учнів, аксіосфери письменника, уроку літератури (Діаграма 3).

Діаграма 3

Експериментальні завдання розвинули у студентів необхідні методичні навички, вплинули на підвищення їх загальної підготовки та мовної культури. За усіма вимірними показниками було визначено середньостатистичний показник ефективності впливу експериментальної технології на праксіологічну підготовку студентів, який в середньому склав 30% результативності. Під час моніторингу було визначено переваги студентів експериментальних груп і за іншими показниками: використання мотиваторів інтересу до митця і його твору використали 17,8% студентів; якість підготовки навчальних ситуацій для учнів вища на 7,9%; оптимальність бюджету часу на виконання завдань – 40% тощо.

Результати моніторингових досліджень переконують у дієвості та ефективності методичної системи та авторської технології підготовки студентів до вивчення біографії письменника у школі.

ВИСНОВКИ

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю підготовки компетентного вчителя зарубіжної літератури, який зацікавить учнів постаттю і творчістю письменника, прилучить їх до читання творів світової літератури, засвоєння національних і загальнолюдських цінностей, втілених у мистецтві слова.

На основі вивчення наукових джерел вперше запропоновано визначення поняття готовність майбутніх педагогів до вивчення з учнями біографії письменника – це внутрішньо вмотивована здатність ефективно вирішувати професійні завдання на основі сукупності міждисциплінарних знань про сутність

та складові життя людини, особливості їх сприйняття учнями, спеціальних умінь і навичок, етичних та фахових якостей. Визначено критерії та місце цієї спеціальної методичної компетентності в системі професійної компетентності вчителя.

У методиці вивчення зарубіжної та української літератури науковці постійно піднімають цю проблему, однак розглядають її різноаспектно. Питання формування готовності майбутніх учителів літератури до шкільного вивчення життєпису письменника як системи їх підготовки не розглядалось, немає єдиного підходу до термінології.

Констатувальний експеримент засвідчив неготовність вчителів-практиків та студентів-філологів ефективно вивчати з учнями життєпис зарубіжного письменника через відсутність необхідної системи знань та практичних умінь.

Методична система формування готовності майбутніх учителів літератури до шкільного вивчення біографії зарубіжних письменників розглядається вперше.

Теоретичною основою розробленої авторської системи підготовки студентів до шкільного вивчення біографії зарубіжних письменників стали методологічні засади обґрунтування готовності до професійної діяльності та вивчення життя людини. Система містить низку складників: змістовий, процесуально-діяльнісний, мотиваційний, технологічний, організаційний, контролювальний. У центрі методичної системи особистість майбутнього вчителя літератури, його інтелектуальна, діяльнісно-вольова та емоційно-ціннісна сфери, його розвиток та підготовка (антропоцентрична модель навчання). Ефективність методики забезпечують такі принципи підготовки студентів: особистісно-орієнтований і системний характер навчання, практико-орієнтована спрямованість підготовки, активна пізнавальна діяльність здобувачів освіти, поєднання психолого-педагогічних та аксіологічних засад навчання, міжпредметна інтеграція знань.

Окреслено зміст когнітивного, праксіологічного та аксіологічного компонентів технології, критерії та рівні сформованості спеціальної методичної компетентності.

Технологічний процес забезпечив поетапність набуття студентами необхідних знань та навичок роботи над біографією письменника та ефективного введення її у зміст уроку зарубіжної літератури, побудови нових форм його проведення.

Експериментально підтверджено ефективність авторської технології підготовки студентів до шкільного вивчення біографії зарубіжних письменників. Результат її реалізації – набуття майбутніми учителями спеціальної методичної компетенції в рамках професійної компетентності: знання вимог та уміння чіткого добору біографічної інформації, факторів впливу на становлення творчої особистості – представника іншого історичного та культурного середовища, мети їх застосування у практиці вивчення програмового твору зарубіжного письменника в школі; знання та навички різних способів виявлення автобіографічних паралелей у творі; знання та навички створення особистісного та літературного портрета письменника за фактами біографії, підготовки різного виду завдань для учнів; знання різних жанрів презентації життєпису митця та вміння їх підготовки; знання вимог та вміння організації навчально-виховного процесу з шкільного вивчення

біографії зарубіжного письменника; уміння відбирати ефективні методи та прийоми навчання відповідно до специфіки вивчення життєпису письменника в основній / старшій школі; розпізнавання закладеної у біографії та творі письменника професійно важливої проблематики, цінностей епохи, культури, літератури та особистості і вміння їх впровадження у навчальний процес; моральність оцінок та діяльності педагога.

Експериментальним шляхом доведено, що методична система реалізує такі функції: дидактичну, аксіологічну, розвивальну, виховну, соціалізувальну, діагностичну.

Установлено, що біографія митця та навчальний процес стають особистісно значущими для студентів, якщо їхнє ціннісне наповнення накладається на цінності майбутніх спеціалістів. Особистісна спрямованість методичної системи на студентів забезпечила інтеріоризацію їхньої пізнавальної активності у компоненти професійної готовності. Ціннісне ставлення майбутнього вчителя літератури до життя, автора твору, мистецтва слова та учнів формувало готовність розпізнавати закладену в біографіях і творах письменників професійно важливу проблематику, здійснювати ефективний відбір, інтерпретацію та моделювання біографічних матеріалів у повідомлення, завдання для учнів, урок літератури. Отже, студенти поетапно просувалися від теорії цінностей, визначення їх у власному житті і біографії письменника до цінностей уроку літератури.

Уперше запропоновано поняття «аксіосфера уроку», визначено її складники та доведено її зв'язок з результативністю заняття. Впроваджено концептний підхід з вивчення біографії письменника, роботу над національними цінностями і аксіосферою творчої особистості з метою зняття бар'єру сприйняття твору іншомовної культури.

Установлено, що результативність підготовки студентів забезпечують діалогічна форма побудови занять, створення під час них ситуацій морального вибору, поєднання різних моделей і форм навчання, впровадження інноваційних педагогічних технологій.

Доведено ефективність контенту та методичного інструментарію для підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури: конкретизовані мета, завдання, функції біографії письменника в школі, узагальнено основні положення її вивчення, запропоновані авторські способи відбору інформації про письменника, алгоритми опису його світогляду і образу, підготовки повідомлень про митця, їхнього введення в урок.

Теоретичні, практичні та експериментальні дослідження засвідчили ефективність та практичну значущість упровадження розробленої методичної системи формування готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до шкільного вивчення біографії письменника, її позитивний вплив на ефективність планування уроку та вивчення твору письменника.

Розроблена методика відповідає сучасним тенденціям в освіті. Презентоване дослідження сприятиме підвищенню загально-професійної, фахової, етичної компетентності вчителів-словесників.

Перспективними напрямками подальшого наукового пошуку можуть бути питання україноцентричного вивчення біографії зарубіжного письменника, формування національної ідентичності учнів при вивченні життєписів зарубіжних письменників, візуалізації біографії письменника в умовах відкритого інформаційного навчального середовища.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладено в таких публікаціях автора:**

Монографії:

1. Островська Г. Формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до вивчення біографії письменників у загальноосвітній школі: монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. 472 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Островська Г. Педагогічна культура учителя (етична складова) як фактор соціалізації особистості учня. *ІМІДЖ сучасного педагога*. 2006. № 9-10. С. 59-61.
3. Островська Г. О. Використання елементів компаративного аналізу при вивченні роману А. Камю «Чума» (на матеріалі повісті В. Шевчука «Мор»). *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*: збірн. наук. праць./ Ред. кол. О. І. Курок, В.П. Зінченко та ін. Серія «Пед. науки». Вип. 7. Глухів: ГДПУ, 2006, С. 179-182.
4. Островська Г. О. Самоактуалізація як основна складова формування в учнів навичок самостійної роботи у сучасній практиці вивчення літератури. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць / Ред.кол. О. Г. Мороз, Н. В. Гузій та ін. Вип. 5 (15). К.: НПУ, 2006. 224 с. С. 203-207.
5. Островська Г. Не про морок. Валерій Шевчук і Альбер Камю на уроці позакласного читання в 11 класі. *Українська мова та література*, 41-43 (489-491), листопад 2006. С. 36-38.
6. Островська Г. Формування комунікативної компетентності учнів на уроках зарубіжної літератури як педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук праць / Ред. кол. О. Г. Мороз, Н. В. Гузій, (відп. редактори) та інші. Вип. 6 (16). К.: НПУ, 2007. 220 с. С. 203-206.
7. Островська Г. Актуальні проблеми формування комунікативної компетентності учнів на уроках літератури (аналіз досвіду впровадження інтеракцій у школі). *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. / Ред. кол. Г. Г. Філіпчук, І. С. Руснак та ін. Вип. 338: Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2007, 208 с. С. 133-138.
8. Островська Г. О. «Найперше – музика у слові»: вчимося писати твір на уроках зарубіжної літератури. *Зарубіжна література в школах України*. 2008. № 1. С.2-4.
9. Островська Г. О. Культурологічний підхід до вивчення літератури в школі як методична проблема. *Зарубіжна література в школах України*. 2008. № 10. С. 2-4.

10. Островська Г. О. Науково-методичне забезпечення профільного навчання (вивчення життя та творчості письменника в профільних класах). *Обрії*. 2008. № 2. С. 87-89.
11. Островська Г. О. Логічно-змістовий аналіз проблеми вивчення біографічних відомостей про письменника та його творчості у шкільному курсі «Зарубіжна література». *Зарубіжна література в школах України*. 2009. № 2. С. 7-9.
12. Островська Г. О. Реалізація принципу діалогічності під час вивчення життя та творчості письменника. *Зарубіжна література в школах України*. 2009. № 3. С. 16-21.
13. Островська Г. О. Роль родини і учителя літератури у формуванні готовності юного читача до діалогу з мистецтвом художнього слова. *Джерела*. 2009. № 3-4. С. 46-52.
14. Островська Г. О. «Письменники народжені, щоби втручатися» (Мистецтво художнього слова проти війни. 7 клас). *Зарубіжна література в школах України*. 2009. № 1. С. 26-29.
15. Островская Г. А. Стремиться к добру, несмотря на всю жестокость окружающего мира. Уроки по изучению творчества О'Генри. *Русская словесность в школах Украины*. 2009. № 1. С. 30-33.
16. Островська Г. О. Епістолярна спадщина письменника як джерело вивчення його творчості. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2009. № 3. С. 27-28.
17. Островська Г. О. М. Алданов про О. Бальзака: «В нього мистецтво і життя були неподільні» (про вивчення творчості письменника у тісному зв'язку з його біографією). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2010. № 9. С. 21-25.
18. Островська Г.О. Зробити читання потребою, а не необхідністю. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2010. №2. С. 7-8.
19. Островська Г.О., Храброва В.Є. Формувати вищі цінності людського життя (урок-діалог в рамках «круглого столу» за віршем Р. Кіплінга «Якщо...»). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2011. № 4. С. 26-27.
20. Островська Г. О. Філософсько-художній синтез середньовічної культури у поемі «Божественна комедія» Данте, її алегоричний зміст (матеріали до вивчення творчості Данте). *Зарубіжна література в школах України*. 2011. № 11. С. 34-37.
21. Островская Г. Аксиологический подход к изучению жизни и творчества зарубежного писателя. *Горизонты образования. Психология. Педагогика*. Севастополь : Рибэст, 2012. № 3 (36). Т. 3. С. 51-56.
22. Островская Г. А. Концептный подход к изучению студентами биографии зарубежного писателя. *Горизонты образования. Психология. Педагогика*. Севастополь : Рибэст, 2013. № 3 (39). С. 55-58.
23. Островська Г. О. Комунікативна складова готовності майбутніх учителів до ознайомлення учнів з біографією письменника. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Серія «Педагогіка». 2013. Вип. XLIX. 374 с. С. 71-75.

Статті, опубліковані за кордоном та у наукових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз:

24. Островская Г. А. Активизация познавательной деятельности студентов при изучении биографии писателя. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology* [Budapest]. 2013. Vol. 9. P. 102-105.
25. Островська Г. О. Аксіосфера уроку літератури. *Науковий огляд*. 2014. № 5(6). С. 109-115.
26. Островська Г. О. Організація навчального процесу з формування готовності майбутніх учителів літератури до вивчення біографії письменника. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology* [Budapest]. 2015. III (21), Issue 43. P. 39-42.
27. Ostrovska G. Axiological component of teacher training (the teachers of literature in particular). *Intercultural Communication: Pedagogical approach* [Józefów]. 2016. Vol. 1/1. P. 101-113.
28. Островська Г. О. Формування у студентів навичок відтворення світогляду та образу письменника при вивченні його біографії. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2017. № 7(15). P. 53-57, 66.

Інші публікації за темою дисертаційного дослідження:

29. Островська Г. О. Принцип діалогічного вивчення літератури як мистецтва слова. *Книжка. Твір. Читання. Дитячий дискурс: матеріали науково-практичної конференції «Дитина читає...» в рамках книжкової виставки-ярмарку «Форум видавців – дітям» (м. Львів, 8-10 травня 2008 р.) / ред. кол. Л. Ф. Мірошниченко, М. Г. Жулинський та ін. Київ–Львів, 2008. 160 с. С. 108-114.*
30. Островська Г. О. Біографія письменника як предмет дослідження. *Методика. Досвід. Пошук. Проблеми вивчення шкільних курсів мови та літератури: наук.-метод. зб. Вип. XI. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 239 с. С. 75-82.*
31. Островская Г. А. Философские основы школьного изучения биографии писателя. *III Международные Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения: сб. науч. работ. Севастополь: Гит пак, 2009. Т. 1. 448 с. С. 391-398.*
32. Островская Г. А. Проблема изучения биографии писателя в методике преподавания литературы. *Русский язык и литература: проблемы изучения и преподавания в школе и вузе: сб. науч. тр. / ред. кол. Е. П. Голобородько, Л. В. Вознюк и др., под общ. ред. Л. А. Кудрявцевой. Киев, 2009. 442 с. С.432-436.*
33. Островська Г. О. Принцип доміанти режисури уроку вивчення біографії та творчості письменника. *А. П. Чехов та світова культура: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження А. П. Чехова. Луцьк, 2010. 224 с. С.195-200.*
34. Островская Г. Компетентностный подход к изучению жизнедеятельности писателя в общеобразовательной школе. *Русский язык и литература: проблемы изучения и преподавания в школе и вузе: сб. науч. тр. / ред. кол. Е. П. Голобородько, Л. В. Вознюк и др., под общ. ред. Л. А. Кудрявцевой. Киев, 2011. 512 с. С. 491-494.*
35. Островська Г. О. Взаємопов'язане вивчення учнями життєвого та творчого

- шляху письменника. *Література. Діти. Час: Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. Вип. 1. 192 с. С. 143-147.
36. Островська Г. Діапазон можливостей аксіологічного підходу до вивчення життя та творчості зарубіжного письменника. *Література. Діти. Час: Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Вип. 3. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. 108 с. С. 98-102.
37. Островська Г. О. Теоретичне обґрунтування системи підготовки майбутніх педагогів до вивчення у школі біографії письменника. *Теорія і технологія обучения филологическим дисциплинам в вузе и школе: кол. монографія; / под ред. М. И. Лапенко, И. Н. Авдеевой*. Белгород–Севастополь–Харьков : ООО «Щедрая усадьба плюс», 2013. 440 с. С. 280-300.
38. Островська Г.О. Підготовка студентів до проведення автобіографічних паралелей та їх застосування у практиці вивчення світової літератури в школі. *Язык и личность в поликультурном пространстве: сб. ст. [Текст]; под ред. О.С. Фисенко, Л.В. Адониной*. М.: Рибэст, 2013. (Серия «Молодой филолог»). Вып. 3. 343 с. С. 276-280.
39. Островская Г. А. Работа с текстом в профессиональной подготовке студентов к изучению с учениками биографии писателя. *Чтение как искусство: герменевтический аспект: кол. монографія; / сост. и науч. ред. Е.О. Галицких*. Киров : ООО «Радуга-ПРЕСС», 2013. 470 с. С. 58-65.
40. Островская Г. А. Культурологический подход к изучению биографии зарубежного писателя в высшей школе. *Диалог культур: лингвокультурологическая база гуманитарного образования. Материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 45-летию кафедры методики преподавания филологических дисциплин и 40-летию международного образования в СГУ-ТНУ*. Симферополь: Изд-во «Доля», 2013. 202 с., С. 198-200.
41. Островська Г. О. Упровадження ідей професора Л. Ф. Мірошніченко щодо вивчення біографії зарубіжного письменника. *Науково-методична школа професора Л. Ф. Мірошніченко: історія, сьогодення та перспективи розвитку: зб. наук.-метод. праць / за ред. О. Ісаєвої*. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2013. 248 с. С. 176-183.
42. Ostrovska G. O. Values' system in the teacher training. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: зб. тез наук. робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 26-27 серпня 2016 р.)*. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. 104 с. С. 67-70.
43. Островська Г. О. Виховуємо громадян та патріотів України на прикладах життя зарубіжних письменників та їх творів. *Джерела*. Наук.-метод. вісник. 2016. № 1-2 (81-82). С. 10-14.
44. Островская Г. А. Основные подходы к изучению биографий писателей в подготовке учителей литературы. *Uluslararası çok kültürlü alanda rus filolojisinin güncel problemleri sempozyumu (11-13 kasım): bildiriler kitabı. Erzurum*.

- Материалы Первой Международной научно-практической конференции «Актуальные вопросы русской филологии в поликультурном пространстве»: сб. статей. Эрзурум: Ататюркский ун-т, 2013. 407 с. С. 182-184.
45. Островская Г. Подготовка к изучению биографии писателя (на примере любовной лирики М. Ю. Лермонтова). *Doğumunun 200. yilinanina dünya kültüründe M.Y. Lermontov uluslararası sempozyum (25-26 haziran): bildiriler kitabı. Erzurum.* Материалы Международной научно-практической конференции «Русская классическая литература в мировой культуре и научных исследованиях»: К 200-летию со дня рождения М. Ю. Лермонтова. Эрзурум : Ататюркский ун-т, 2014. 177 с. С. 77-79.
46. Островська Г. О. Соціально-педагогічний вплив життєпису письменника на майбутніх учителів літератури. *International Scientific-Practical Conference «Actual questions and problems of development of social sciences»*: Conference. June 28-30, 2016. Kielce: Holy Cross University. 200 p. P. 31-34.
47. Островська Г. Використання сучасних стратегій навчання у підготовці студентів до вивчення біографії письменника. *Inovativny výskum v oblasti vzdelavania a sociálnej práce. Medzinárodná vedecko-praktická konferencia: zborník z medzinárodná vedeckej konferencie 10-11 marca 2017, Sládkovičovo, Slovenska republika: Vysoká škola Danubius.* P. 74-77.

Методичні посібники, зошити та рекомендації

48. Храброва В., Островская Г. Материалы к урокам литературы. 7 класс: метод. пособ. в помощь учит. рус. яз. и лит. Севастополь : Рибэст, 2007. 116 с.
49. Островська Г., Храброва В. Зарубіжна література. 7 клас: кн. для вчит.: навч.-метод. вид. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 424 с. (гриф МОН)
50. Храброва В., Островская Г., Дашко Е. Путешествие в страну Литературию : иллюстрированная тетрадь по формированию образной картины мира (5 кл.). Севастополь : Гит пак, 2010. 74 с.
51. Храброва В., Островская Г., Дашко Е. Я – гражданин страны Литературии : иллюстрированная тетрадь по формированию образной картины мира (6 кл.). Севастополь : Гит пак, 2011. 98 с.
52. Храброва В., Островская Г., Дашко Е. Тайны страны Литературии : иллюстрированная тетрадь по формированию образной картины мира (7 кл.). Севастополь : Гит пак, 2011. 98 с.
53. Островська Г. Діалогічне вивчення світової літератури у школі. *Сучасний урок світової літератури: діалогічний підхід* : навч.-метод. мат. для учит. св. літер.; за заг. ред. Островської Г. О., Козленко Я. В.: в 2 ч. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. Ч. 1. 92 с. С. 6-9.
54. Островська Г. Діалог мистецтв на уроці: методичні рекомендації учителю літератури. *Сучасний урок світової літератури: діалогічний підхід*: навч.-метод. мат. для учит. св. літер.; за заг. ред. Островської Г. О., Козленко Я. В.: в 2 ч. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. Ч. 1. 92 с. С.10-16.
55. Островська Г. Методичні рекомендації по реалізації завдань Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти при вивченні у 5 класі

життєдіяльності письменників (світова література). *Сучасний урок світової літератури: діалогічний підхід* : навч.-метод. мат. для учит. св. літер.; за заг. ред. Островської Г. О., Козленко Я. В.: в 2 ч. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. Ч. 2. 84 с. С. 6-11.

АНОТАЦІЇ

Островська Г. О. Формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до вивчення біографії письменників у загальноосвітній школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (зарубіжна література). – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2019.

У дослідженні вперше здійснено наукове обґрунтування поняття «професійна готовність учителя літератури до вивчення з учнями біографії письменників», визначено місце готовності у структурі професійної компетентності майбутніх учителів-філологів, конкретизовано спеціальні компетенції цієї готовності. Представлено науково обґрунтовану та апробовану методичну систему підготовки майбутніх учителів літератури до вивчення з учнями біографії зарубіжних письменників та технологію формування їхньої готовності до зазначеного виду професійної діяльності; описано критерії та рівні цієї спеціальної методичної компетентності учителя. Запропоновано антропоцентричну модель навчання студентів, авторську систему вправ з набуття необхідних спеціальних практичних навичок, шляхи виявлення автобіографічних паралелей; введено поняття «аксіосфера уроку» та визначено її складові. Методика відповідає сучасним тенденціям в освіті і передбачає конструювання студентами власних знань та ціннісного ставлення до життя, автора твору, учнів, мистецтва слова, співвіднесення власних цінностей і професійної підготовки з суб'єктами дослідження та навчання, формує готовність майбутнього учителя літератури розпізнавати закладену в біографіях і творах письменників професійно вагому проблематику (етичну, мистецьку, суспільну), здійснювати ефективний відбір, інтерпретацію та моделювання біографічних матеріалів у повідомлення, завдання для учнів, аксіосферу уроку літератури; використовувати інноваційні педагогічні технології у презентації життєпису митця.

Ключові слова: методична система, підготовка майбутніх учителів літератури, принципи підготовки, технологія формування професійної готовності студентів, професійна готовність вчителя до вивчення з учнями біографії зарубіжних письменників, антропоцентрична модель навчання, життєпис митця, базові знання та навички, аксіосфера уроку літератури, інноваційні педагогічні технології.

Островская Г. А. Формирование профессиональной готовности будущих учителей зарубежной литературы к изучению биографии писателей в общеобразовательной школе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (зарубежная литература). –

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2019.

Впервые осуществлено научное обоснование понятия «профессиональная готовность учителя литературы к изучению с учащимися биографии писателей», определено место готовности в структуре профессиональной компетентности будущих учителей-филологов, конкретизированы специальные компетенции готовности студента к изучению с учащимися жизнеописания писателя. Представлены научно обоснованные и апробированные методическая система подготовки будущих учителей литературы к изучению с учащимися биографии зарубежных писателей и технология формирования их готовности к указанному виду профессиональной деятельности; описаны критерии и уровни этой специальной методической компетентности учителя. Технология подготовки будущего учителя к школьному изучению биографии писателя построена на философских основах развития и взаимосвязи личности и общества, мышления и речи, идее многообразных упражнений, во время которых перестраивается сознание и переносятся лабораторно сформированные умения в условия практики, а количественные показатели переходят в качественные до уровня компетентности. Студент через познавательную активность (внутреннюю и операционную) превращает внешние факторы (содержание обучения (технология подготовки студентов), влияние преподавателя и биографии писателя) на внутренние смыслы и регуляторы своего поведения (интериоризация) в компоненты собственной профессиональной готовности. Предложено антропоцентрическую модель обучения студентов, авторскую систему упражнений по формированию необходимых специальных практических навыков, пути выявления автобиографических параллелей; введено понятие «аксиосфера урока», определены ее составляющие и доказана ее связь с результативностью занятия.

Определены принципы подготовки студентов: системный характер обучения, активная познавательная деятельность, личностно ориентированное обучение, сочетание психолого-педагогических и аксиологических основ подготовки, ее практико-ориентированная направленность, интеграция межпредметных знаний. Когнитивный, праксиологический и мотивационно-ценностный компоненты технологии реализуют различные формы и виды учебно-познавательной деятельности студентов, методы и приемы работы преподавателя методики, четко продуманное содержание обучения. Ценность биографии писателя в профессиональной подготовке студентов и педагогической деятельности раскрыто через освещение жизни как трехкомпонентной смыслоценностной деятельности, во взаимосвязи с эпохой, историей собственного народа, искусством художественного слова, школьным литературным образованием (целями и функциями изучения жизнеописания автора произведения в школе, связью с уроком литературы). Практическим путем доказана эффективность поэтапного формирования отдельных навыков – работа с информацией, портретом, воспроизведение образа и описание мировоззрения писателя, подготовка сообщения, разработка заданий по биографии писателя и введение их в структуру урока литературы, умение выявлять концепты в произведении и использовать их

для отбора фактов о жизни автора, построение жизнесферы писателя и аксиосферы урока, поиск общей доминанты «произведение–жизнь автора–тема урока».

Методика отвечает современным тенденциям в образовании и предусматривает конструирование студентами собственных знаний и ценностного отношения к жизни, автору произведения, ученикам, искусству слова, соотнесение собственных ценностей и профессиональной подготовки с субъектами исследования и обучения, формирует готовность будущего учителя литературы распознавать заложенную в биографиях и произведениях писателей профессионально значимую проблематику (этическую, художественную, общественную), осуществлять эффективный отбор, интерпретацию и моделирование биографических материалов в сообщении о писателе, задания для учащихся, аксиосферу урока литературы; использовать инновационные педагогические технологии в школьном изучении жизни и произведений писателя.

Ключевые слова: методическая система, подготовка будущих учителей литературы, принципы подготовки, технология формирования профессиональной готовности студентов, профессиональная готовность учителя к изучению с учащимися биографии зарубежных писателей, антропоцентрическая модель обучения, жизнеописание автора, базовые знания и навыки, аксиосфера урока литературы, инновационные педагогические технологии.

Ostrowska G. O. Forming of future Foreign Literature Teachers' Professional Readiness for the Study of Writers' Biographies at Comprehensive School. – Manuscript.

Theses for a Doctor of Pedagogical Sciences Degree in speciality 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching: Foreign Literature. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2019.

Determination of future teachers' readiness for the study of writers' biographies is offered like the internal explained ability to decide professional tasks adequately on the basis of interdisciplinary knowledge combination about essence and components of person's life, features of their perception by students, special abilities and skills, ethical and professional qualities. The author of the thesis «Forming of future foreign literature teachers' professional readiness for the study of writer' biographies at secondary comprehensive school» has scientifically substantiated the methodical system of future foreign literature teachers' preparation for the students' study of foreign writers' biographies and the technology of forming their readiness for the marked type of a professional activity. The dissertation proves the subject of teachers' professional readiness for students' study of foreign writers' biographies and theoretical principles of its formation. Principles of preparation of students are offered: the systematic character of studies, active cognitive activity, personality-oriented studies, a combination of psycho-pedagogical and axiological principles of preparation, its practical orientation, integration of interdisciplinary knowledge. The efficiency of use of anthropological, personality-oriented, competent, technological, axiological and conceptual approaches in teaching students is definitely proved in the methodology of the author, the implementation of the authorial system of exercises and tasks, that form the readiness of

a future teacher of literature to recognize situated in biographies and works of writers professionally meaningful information (of ethic, artistic, public character), effective selection, interpretations and designs of biographic materials in a report, tasks for students, the axiosphere of literary lesson; to use innovative pedagogical technologies in the presentation of writer's biography.

Key words: methodical system, preparation of future teachers of literature, principles of preparation, technology of forming professional readiness of students, professional readiness of a teacher to the study with the students a biography of a foreign writer, anthropocentric model of studies, biography of an artist, basic knowledge and skills, the axiosphere of literary lesson, use of innovative pedagogical technologies.

Підписано до друку 06.02.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 031
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.